Голас Радзімы

№ 47 (2189)
22 лістапада 1990 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Пра выстаўку твораў жывапісу і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва «Жыве Беларусь» у Гайнаўскім музеі на Беласточчыне чытайце карэспандэн[illegible]ю на 6-й старонцы. А фотарэпартаж Я. КА[illegible]ЛІ дапаможа вам адчуць атмасферу гэтай нештодз[illegible]ай падзеі.

НА ЗДЫМКАХ: у гэтай зале выстаўлены творы беларускіх мастакоў; гаворыць Кастусь МАЙСЕНЯ, старшыня грамадскага камітэта пабудовы Беларускага музея; вучні школ з Гайнаўкі аглядаюць вырабы майстроў керамікі; Наталля МАТЫЛІЦКАЯ, студэнтка з Мінска, таксама трапіла на выстаўку «Жыве Беларусь».

КАСМІЧНЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ

МІЖНАРОДНЫ ЭКІПАЖ

12 лістапада на пасяджэнні Міжведамасная камісія зацвердзіла састаў савецка-японскіх экіпажаў, якія 2-га снежня паляцяць у космас.

У саставе першага экіпажа палкоўнік Віктар Афанасьеў, вядомы касманаўт Муса Манараў, які цэлы год працаваў на арбіце, і японскі журналіст Таехіра Акіяма. У другім экіпажы — падпалкоўнік Анатолій Арцэбарскі, касманаўт Сяргей Крыкалёў, які ўжо пабываў на арбіце, і японская журналістка Рыока Кікуці. Канчатковае рашэнне аб тым, які менавіта экіпаж пойдзе ў космас, будзе прынята Дзяржаўнай камісіяй на касмадроме Байканур перад стартам, назначаным на 2 снежня. Але калі не будзе ніякіх нечаканасцей, то ў палёт пойдзе першы экіпаж.

Праграма палёту японскага касманаўта разлічана на восем сутак, шэсць з іх ён прапрацуе на станцыі «Мір» і затым вернецца на Зямлю разам з Генадзем Манаковым і Генадзем Стракалавым, а савецкія касманаўты, якія стартуюць з японскім журналістам, прадоўжаць работы на арбіце ў якасці восьмага асноўнага экіпажа станцыі «Мір». Акрамя серыі прамых тэлерэпартажаў, японскі журналіст правядзе таксама некалькі медыка-біялагічных эксперыментаў.

ПАВЕДАМЛЕННЕ З НЬЮ-ЙОРКА

СУСТРЭЧЫ МІНІСТРА

Міністр замежных спраў БССР П. Краўчанка, які знаходзіцца ў Нью-Йорку, выступіў перад выкладчыкамі і аспірантамі-саветолагамі Інстытута па вывучэнню Савецкага Саюза імя А. Гарымана Калумбійскага універсітэта. Характарызуючы становішча ў рэспубліцы, ён асабліва выдзеліў праблему выжывання беларускай нацыі ва ўмовах чарнобыльскай катастрофы. У якасці прыярытэту ў рабоце беларускай дэлегацыі на сесіі ААН міністр выдзеліў намаганні, накіраваныя на прыняцце Генеральнай Асамблеяй рэзалюцыі па расшырэнню міжнароднага супрацоўніцтва ў справе ліквідацыі наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС і на стварэнне пад эгідай ААН спецыяльнага фонду для фінансавання праграм міжнароднай дапамогі.

П. Краўчанка сустрэўся таксама з супрацоўнікамі Інстытута па даследаванню праблем бяспекі ў адносінах паміж Усходам і Захадам. У сваім выступленні міністр спыніўся на асноўных задачах знешняй палітыкі рэспублікі, якія вынікаюць з Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР.

АЎТАМАТЫЗАЦЫЯ ВЫТВОРЧАСЦІ

Электронныя памочнікі мастакоў-дэсінатараў тэкстыльных вытворчасцей — сістэмы аўтаматызаванага праектавання (САПР) укараняюцца на Мінскім і Ленінградскім камвольных камбінатах, Жлобінскай фабрыцы штучнай футры, Гродзенскім і Чарнігаўскім тонкасуконных камбінатах. Комплексную распрацоўку гэтай сістэмы і забеспячэнне да яе зрабілі інжынеры-праграмісты Рэспубліканскага вылічальнага цэнтра Міністэрства лёгкай прамысловасці БССР. З яе дапамогай у кароткія тэрміны можна стварыць бязмежную колькасць варыянтаў малюнкаў, тэкстыльных структур і спляценняў тканін.

НА ЗДЫМКУ: аўтары распрацоўкі новай САПР інжынеры-праграмісты Алена БУРАВА і Леанід ЛІЎШЫЦ.

КАНФЕРЭНЦЫІ

ТРЭЦЯЕ ПАСЯДЖЭННЕ

У Мінску адбылася канферэнцыя экспертаў СССР і ФРГ па пытаннях падрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі спецыялістаў у галіне эканомікі. Гэта ўжо трэцяе такое пасяджэнне, праводзімае ў адпаведнасці з пагадненнем паміж урадам абедзвюх краін аб паглыбленні супрацоўніцтва ў падрыхтоўцы кадраў у галіне эканомікі. У складзе нямецкай і савецкай дэлегацый — супрацоўнікі МЗС ФРГ і Гандлёва-прамысловай палаты СССР, міністэрстваў і фірм, вышэйшых школ і інстытутаў.

Удзельнікі канферэнцыі разгледзелі ход выканання праграмы супрацоўніцтва за 1990 год, праект праграмы на 1991 год і меры па яе рэалізацыі. Абмеркавалі яны таксама і напрамкі супрацоўніцтва ў перыяд пасля сканчэння тэрміну дзеяння данага пагаднення.

Савецкія і нямецкія эксперты пры камісіі СССР і ФРГ па эканамічнаму і навукова-тэхнічнаму супрацоўніцтву ў вольны ад пасяджэнняў час наведалі завод «Інтэграл», школу менеджэраў пры Беларускім інстытуце народнай гаспадаркі. Адбыліся сустрэчы ў Савеце Міністраў БССР, Гандлёва-прамысловай палаце рэспублікі.

У ШТАБ-КВАТЭРЫ ЮНЕСКА

АДЗНАЧАЮЦЬ ЮБІЛЕЙ СКАРЫНЫ

Па рашэнню сакратарыята ЮНЕСКА, 14 лістапада ў штаб-кватэры ЮНЕСКА ў Парыжы праведзена памятная цырымонія, прысвечаная 500-годдзю з дня нараджэння беларускага асветніка-гуманіста, першадрукара Францыска Скарыны. Святкаванне гэтага юбілею ўключана ў міжнародны каляндар памятных дат і вялікіх падзей, які выдае ЮНЕСКА і шырока распаўсюджваецца ва ўсім свеце. Для ўдзелу ў правядзенні гэтага мерапрыемства ў Парыж вылецела афіцыйная дэлегацыя Беларускай ССР на чале з намеснікам Старшыні Савета Міністраў рэспублікі, старшынёй аргкамітэта па падрыхтоўцы і святкаванню 500-годдзя з дня нараджэння Францыска Скарыны Н. Мазай.

У штаб-кватэры ЮНЕСКА арганізаваны кніжная выстаўка, прысвечаная 500-годдзю Ф. Скарыны, і тэматычная фотавыстаўка «Францыск Скарына і яго эпоха». Ад Беларускай ССР у дар ЮНЕСКА перададзена карціна народнага мастака СССР М. Савіцкага «Я—Скарына». Яна створана мастаком да юбілею вялікага земляка.

У рамках юбілейных урачыстасцей у ЮНЕСКА праводзіцца паказ кінафільма «Францыск Скарына», які перакладзены на французкую мову і будзе перададзены сакратарыяту ЮНЕСКА. Адбыліся выступленні фальклорнага ансамбля «Ку нка», дэманстрацыя работ народных майстроў.

Беларуская дэлегацыя прыняла ўдзел у вечары, які адбыўся ў таварыстве «Францыя — СССР», сустрэлася са студэнтамі факультэта ўсходнееўрапейскіх моў Сарбонскага універсітэта.

«Гэта звычайна нашы паважаныя ветэраны абураюцца: вось разбрыдаюцца грамадзяне Саюза ССР па нацыянальных кватэрах. Самі яны, на жаль, усё жыццё правялі ў камуналках, у нягодах і нястачы, упарта і безвынікова пераадольваючы іх, і дзяцей сваіх хочуць пакінуць галечы. А чалавек павінен мець сваю кватэру, і народ павінен мець сваю зямлю і свой бацькоўскі дом. Калі навядзём парадак у сваёй хаце, як кажуць беларусы, тады можам зірнуць, а што ж у суседа робіцца, у другім пад'ездзе: калі ў гэтых нацыянальных кватэрах будзе парадак, то будзе парадак і ва ўсім саюзным доме.

Цяпер усе рвуцца з гэтага агульнага дому, гэтага Саюза, а потым, калі ўсё адцэнтруецца, калі кожны навядзе парадак у сваім доме, няма сумнення, пойдзем насустрач адзін аднаму. Ды і зараз ужо ідзём, шукаем кантакты, дзелавыя сувязі. Мне ў гэтым плане вельмі сімпатычны наш старшыня Саўміна Вячаслаў Кебіч. Па яго ініцыятыве ва ўмовах, калі распадаюцца, не дзейнічаюць унутрысаюзныя сувязі, нягледзячы на грозныя ўказы прэзідэнта, Беларусь пайшла на прамы дыялог з сярэднеазіяцкімі і закаўказскімі рэспублікамі, Казахстанам, Украінай, Расіяй, Літвой, Латвіяй. З імі падпісаны доўгатэрміновыя дагаворы аб дружбе, супрацоўніцтве і ўзаемнай дапамозе. Не сумняваюся, што гэтыя пагадненні стануць своеасаблівым буферам, які замартызуе ўдар па эканоміцы рэспублікі ў пераходны перыяд да рынку».

(Міхась ТКАЧОЎ, намеснік старшыні сойма БНФ).

АВІЯПІРАЦТВА

«САМАЛЁТ — У СТАКГОЛЬМ!»

12 лістапада ў 19 гадзін 50 мінут у аэрапорце Мінск-2 зрабіў пасадку пасажырскі самалёт ТУ-154. На яго борце было 142 чалавекі. Ён выконваў рэйс Ленінград — Львоў. Пасадка адбылася па просьбе камандзіра экіпажа.

А здарылася наступнае. На 20-й мінуце пасля таго, як самалёт адарваўся ад узлётнай паласы Ленінградскага аэрапорта, камандзіру экіпажа праз сцюардэсу была перададзена запіска з патрабаваннем змяніць курс палёту, ляцець у Стакгольм. Пры невыкананні загадусамалёт пагражалі ўзарваць.

Як высветлілася, запіску паслаў 18-гадовы жыхар Набярэжных Чалноў. Экіпажу ўдалося перахаваць паветранага тэрарыста зрабіць пасадку ў аэрапорце Мінска.

Супрацоўнікі аэрапорта і міліцыі, якія прыбылі на борт самалёта, затрымалі злачынцу. Пад яго крэслам былі выяўлены цэлафанавы пакет. У ім — каробка з-пад абутку, перавязаная шнурком. Два правады з яе ішлі да выключальніка...

Пасля агляду самалёт прадоўжыў палёт па маршруту.

Гэта ўжо не першы выпадак авіяпіратства на лініях Аэрафлоту. На шчасце, у тэрарыстаў, як правіла, не знаходзяць узрыўных прыстасаванняў. Але нават і гэтыя пагрозы выклікаюць нервовасць у пасажыраў, экіпажаў, служб бяспекі палётаў, прыносяць вялікія матэрыяльныя страты.

СЕЛЬСКІЯ НАВІНЫ

Тры з паловай тысячы тон гародніны паставіць у гэтым годзе гараджанам саўгас «Маладая гвардыя» Брэсцкага раёна — памідоры, агуркі, кабачкі, цыбулю, сельдэрэй. Асноўнае ж месца сярод гэтай вітамінная прадукцыі займае капуста. На плошчы сто гектараў вырошчваецца яе два сарты: вядомая ўсім белакачанная, прыгодная для засолкі, і альмагель, якая вельмі добра захоўваецца зімой у свежым выглядзе.

Уборка гародніны ў саўгасе заканчваецца. У гэтым немалую дапамогу працаўнікам сяла аказалі шэфы —работнікі Брэсцкага дыванавага аб'яднання. І сярод іх — лабарант Марыя БІРУК (на здымку).

ЗДАРЭННЕ

АТРУЦІЛІ РАКУ

3 лістапада ў выніку нядбайнасці, дапушчанай аператарамі вытворчага аб'яднання «Палімір» у Наваполацку, адбыўся выкід у каналізацыйную сетку ацэтонцыянгідрыну, вельмі ядавітага хімічнага злучэння. Праз няспраўны каналізацыйны калодзеж небяспечная вадкасць хлынула ў раку Ушача, а затым — у Заходнюю Дзвіну.

Трэба сказаць, што кіраўніцтва аб'яднання пра біяду ў кампетэнтныя органы не паведаміла адразу. А трэба ж было з першых хвілін біць ва ўсе званы!

У выніку ў Заходнюю Дзвіну было скінута звыш 1 600 кубічных метраў сцёкавых вод, атручаных ацэтонцыянгідрынам. Гэта выклікала рэзкае атручэнне рыб і забруджанне ракі на многія кіламетры. З'явілася пагроза пападання яду ў пітную ваду насельніцтва суседняй Латвіі.

Пра надзвычайнае здарэнне ў Наваполацку было паведамлена прыродаахоўным органам і Савету Міністраў Латвіі, якія прынялі шэраг мер па прадухіленню атручэння водакрыніц.

Паводле папярэдніх падлікаў, навакольнаму асяроддзю, народнай гаспадарцы краіны нанесена шкода на мільёны рублёў.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

● Гродзенская абласная доследная сельскагаспадарчая станцыя, што ў Шчучыне, пераўтворана ў навукова-даследчы інстытут.

Цяпер гэта новая ўстанова і будзе забяспечваць навуковымі распрацоўкамі і рэкамендацыямі працаўнікоў аграпрамысловага комплексу свайго рэгіёна.

● Славутая Альбуцкая сядзіба, з якой звязаны дзіцячыя і юнацкія гады Якуба Коласа, стала філіялам Літаратурнага музея песняра. Адкрыццё музея ў Альбуці — значная падзея для ўсіх, хто ведае і шануе Коласаву спадчыну. Менавіта ў гэтай мясціне найдужэй жыла сям'я Міцкевічаў. У леснічоўцы Альбуць адбываліся і многія памятныя падзеі ў жыцці сям'і Міцкевічаў, што пазней ляглі ў аснову неўміручай «Новай зямлі».

● Цераз Днепр, на трасе Гомель — Калінкавічы, побач з існуючым, будуецца новы мост шырынёй 11,5 метра. Комплекс работ для заказчыка абыдзецца ў пяць мільёнаў рублёў. Праз тры з палавінай гады, калі будаўніцтва завершыцца, стары мост будзе рэканструяваны. Потым плануецца будаўніцтва новага пуцепровода.

ДЗЕЛАВЫЯ СУВЯЗІ

ТОРФ І КАВА: ЯКАЯ ЗАЛЕЖНАСЦЬ?

Нядаўна з Хашыміна вярнулася група вучоных Беларускага інстытута праблем выкарыстання прыродных рэсурсаў АН БССР. Яго дырэктар акадэмік І. Ліштван расказаў, што галоўнай мэтай іх знаходжання ў В'етнаме было падпісанне дагавора аб пастаўцы туды абсталявання для вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў. Інтарэс да яго праяўлены з боку Аб'яднання кававых прадпрыемстваў правінцыі Даклак і Інстытута механікі горада Хашыміна. У абмен на гэтае абсталяванне Беларусь можа атрымаць дадатковыя тоны кавы.

— Наш інстытут не адзін дзесятак год займаецца праблемамі выкарыстання торфу ў народнай гаспадарцы,— расказвае акадэмік.— Прадбачу пытанне: у якой залежнасці знаходзяцца торф і кава? Раней торф у нас лічыўся выключна сыравінай для паліва. Яму абавязана сваім нараджэннем беларуская энергетыка, што развівалася на першым часе на гэтым танным паліве. Значнае павелічэнне за апошнія два дзесяцігоддзі ўраджайнасці збожжавых таксама вынік багатай падкормкі палёў тарфянымі ўгнаеннямі. Тут навучыліся атрымліваць з торфу воск, падобны па якасці на каштоўны пчаліны воск, касметычныя вырабы, лекавыя прэпараты, розныя фарбавальнікі. Але самымі папулярнымі сталі рэгулятары росту раслін. Іх у нас набываюць спецыялісты Бразіліі, Вялікабрытаніі, Фінляндыі, ЗША, Югаславіі... Менавіта магчымасці гэтых рэгулятараў і дэманстравала ў Хашыміне группа нашых вучоных на чале з маім намеснікам А. Цярэнцьевым, якая прыняла ўдзел у рабоце міжнароднага сімпозіума па даследаванню і выкарыстанню торфу. Экспанаты выстаўкі выклікалі вялікую цікавасць у в'етнамскіх спецыялістаў: знайсці новае прымяненне торфу ў В'етнаме, запасы якога там перавышаюць, па ацэнках спецыялістаў, дзесяць мільярдаў тон, можа аказацца справай вельмі перспектыўнай. Да таго ж беларускія спецыялісты, даследаваўшы в'етнамскі торф, прыйшлі да высновы, што ён можа стаць добрай сыравінай для вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў, якія могуць выпускацца на беларускім абсталяванні. Прычым эфект прымянення гэтых угнаенняў ужо даказаны на практыцы. Старшы навуковы супрацоўнік Беларускага інстытута праблем выкарыстання прыродных рэсурсаў В. Федарэнчык працяглы час вёў назіранні за кававымі дрэвамі, падкормленымі такімі ўгнаеннямі.

— Кававых зярнятаў на іх значна больш, чым на іншых,—гаворыць ён.—Угнаенні валодаюць высокай устойлівасцю да вымывання пажыўных элементаў. А гэта істотны фактар у кліматычных умовах В'етнама, дзе пастаянна ідуць дажджы. Акрамя таго, несумяшчальныя з нітратамі, не ўтрымліваюць і не садзейнічаюць іх назапашванню ў глебе.

В'етнамскія спецыялісты разумеюць, што практыкі выкарыстання такога рэдкага прыроднага прадукта, якім з'яўляецца торф, у беларусаў больш. На сустрэчах, сімпозіумах і ў ходзе сумесных распрацовак мы дзелімся з в'етнамскімі калегамі вопытам, каб яны не паўтарылі тых памылак, якія дапусцілі мы, няшчадна эксплуатуючы торф.

—Невычарпальных калодзежаў у прыродзе не існуе, —працягвае акадэмік І. Ліштван.—Торф—самы малады ў геалагічных адносінах цвёрды гаручы выкапень. Беларускія вучоныя навучыліся здабываць з торфу каля сотні рэчываў і злучэнняў, з якімі звязана будучыня хіміі, мікрабіялогіі, фармакалогіі і іншых галін. Але мы ўстрымліваемся так інтэнсіўна эксплуатаваць торф, пакуль не ўзновім яго колькасць, каб захаваць прыродную раўнавагу. Перавагу сёння аддаём толькі стварэнню рэгулятараў росту раслін. Для гэтага ў нас і была створана ўстаноўка па вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў. Неўзабаве яна будзе пастаўлена аб'яднанню кававых прадпрыемстваў правінцыі Даклак. Сумесна з в'етнамскім бокам мы падпісалі дагавор аб далейшым сумесным супрацоўніцтве. Абгавораны ў гэтым дакуменце і перспектывы: у Аб'яднанне кававых прадпрыемстваў правінцыі Даклак будуць накіраваны беларускія спецыялісты для ўзгаднення пытання аб аснашчэнні абсталяваннем ужо цэлага завода па вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў.

Рыгор КОЛАБАЎ.

ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ

І СВЯТА, І ДРАМА

АЦЭНКІ Кастрычніцкай рэвалюцыі сёння вызначаюцца крайняй рознагалосіцай, палярнасцю і непрымірымасцю: ад «Кастрычнік — вялікі гістарычны выбар народа» да «Кастрычнік — трагічная памылка, стартавы пункт шляху, які прывёў краіну ў тупік». Адчувальна не хапае адзіна неабходнай заўсёды, а ў сучаснай выбуховай сітуацыі асабліва — аб'ектыўнай, узважанай, усебаковай ацэнкі. Разнастайнасць думак у прынцыпе заканамерная — як адлюстраванне пазіцый розных палітычных сіл грамадства, якое адмовілася ад штучнага адзінадушша, але яшчэ не набыло навыкаў паважлівых адносін да свайго мінулага.

У нейкай меры паўтараецца сітуацыя 20-х гадоў, калі на старонках друку, у вусных дыскусіях суседнічалі і спрачаліся паміж сабой розныя пункты гледжання на Кастрычнік — не толькі пераможцаў, але і пераможаных. Натуральна, што сцвярджаўся першы, дарэчы, таксама зусім не аднalінейна, дастаткова свабодна і аб'ектыўна. Не паўтарылася б толькі ў люстэркавым адбітку сітуацыя 30-х, калі да крайнасці дагматызаваны і скажоны сталінскай інтэрпрэтацыяй гэты пункт гледжання быў кананізаваны ў якасці адзінага, свяшчэннага і недатыкальнага. Закліканая ў такім выглядзе прыкрыць сабой сутнасць сталінскага контррэвалюцыйнага перавароту, яна з тым большым стараннем выстаўляла сталінскую практыку (таталітарнага рэжыму) за паслядоўнае ўвасабленне ідэй Кастрычніка, за сацыялізм. Прыём удаўся настолькі, што большасцю людзей і сёння сацыялізм атаясамліваецца з яго сталінскай мадэллю. Тут, уласна, падаплёка ўсплеску адмоўных ацэнак Кастрычніцкай рэвалюцыі. Хаця разам з тым, вольна ці нявольна (у каго як), самі гэтыя ацэнкі — зноў аднабаковасць, па тых жа сталінскіх шаблонах, толькі перавернутых. Каб дагадзіць ужо іншым палітычным дактрынам і амбіцыям. Вольна ці нявольна яны выступаюць сродкам стварэння вобраза новага ворага, спосабам узбуджэння сацыяльнай незадаволенасці. Яны зноў выказваюць тэндэнцыю да разбурэння, прычым у пару, калі ўжо вырысоўваўся, хаця і з адставаннем, шлях стварэння — праз кардынальныя рэформы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця. Успомніць бы толькі, што бескарысная справа — аддаваць анафеме рэвалюцыі, аб'яўляць іх «жахлівай змовай», «пераваротам кучкі азлобленых людзей», «зачыншчыкаў і падбухторшчыкаў». Так ужо было (у адносінах хаця б да Вялікай французскай рэвалюцыі пасля рэстаўрацыі манархіі Бурбонаў). Было і засталося знакам антыгістарычнага, вузкапалітызаванага, не здольнага да мнагамернага ўспрыняцця з'яў мыслення. Пройдзе час, улягуцца страсці — гэты лёс напаткае і ўсе аднамерныя, як усхваляльныя, так і знішчальныя ацэнкі Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Пасля таго — не значыць у выніку таго. Ніводная з рэвалюцый не дасягала цалкам і адразу сваіх мэт. Кастрычніцкая, бадай, менш за іншых. І яна, як іншыя, шматаблічная. Традыцыя сталінісцкай трактоўкі Кастрычніцкай рэвалюцыі, не зжытая да гэтага часу, надавала ёй асобы статус, адводзіла асобае месца і ролю. Гэта не дазваляла бачыць яе агульныя з іншымі рысы. І дазваляла раней нястрымна ўсхваляць і гераізаваць Кастрычнік, а цяпер дазваляе ганіць. Рэвалюцыя ж—заўсёды вельмі моцны сацыяльны выбух, стыхійны ўсплёск народнага гневу, бунт супраць абрыдлых парадкаў, якія адчуваюцца большасцю народа як варожыя для яго. Думаць, што невялікія радыкальныя партыі здольны выклікаць штучна, справакаваць такі выбух — памылка. Рэвалюцыя — заўсёды расплата за грахі мінулага, заўсёды параджэнне папярэдняй эпохі. І таму — заўсёды прарыў з тупіка, пралом у глухой сцяне, якую па неразуменню і коснасці спрабуюць узвесці камандуючыя групы і класы на шляху перамен, на шляху прагрэсу. Яна — гераічны эпас і драма, трагедыя і вялікая надзея, боль і пакуты, але і свята прыгнечаных і абяздоленых.

Рэвалюцыі не паскараюць увасабленне ўжо выспелых у глыбіні грамадскай думкі новых ідэалаў. Шлях сацыяльных рэформ, як сведчыць гісторыя, заўсёды больш кароткі, гладкі і, галоўнае, менш хваравіты, чым шлях, пракладзены сацыяльным выбухам, які разбурае не толькі струхлелыя структуры старога ладу, але і цалкам дзеяздольныя, патрэбныя, здаровыя, расколвае людское супольніцтва (аж да асобных сямей) на варожыя лагеры, на «сваіх» і «чужых», надоўга пасяляе ў сэрцах жорсткасць, нецярпімасць, нянавісць.

Пры ўсім пры гэтым у рэвалюцыях праяўляюць сябе гістарычныя сілы развіцця, якія ператварыліся ў разбуральныя выбуховыя з прычыны крайне неспрыяльных умоў. Адна з асноўных — надзвычай высокі ўзровень канцэнтрацыі ўлады ў руках пануючага слоя, групы, адной асобы, гэта значыць таталітарызм дзяржаўнай сістэмы (абсалютысцкага ці алігархічнага тыпу — неістотна) і, значыць, надзвычай вялікі разрыў між узроўнямі жыцця гэтага слоя і большасці народа. Прызначэнне, падабенства і разам з тым гістарычнае апраўданне ўсіх рэвалюцый (пачынаючы з англійскай — XVII стагоддзе, французскай — XVIII стагоддзе і канчаючы трыма расійскімі) у тым, што яны, апрача расчысткі шляху фармацыйным зменам, мелі сваёй мэтай замену таталітарнай сістэмы ўлады сістэмай дэмакратычнай. Менавіта таталітарызм — прычына страты грамадствам дынамізму развіцця, што ў той жа момант патрабавала рэформ. І толькі іх правал ушчыльную падводзіў да рэвалюцыі.

Адна з прычын правалу рэформ — слабасць здаровых сіл у кіруючых структурах грамадства, у недальнабачнасці, драхласці, тупасці сіл кансерватыўных, агрэсіўнасці праварадыкальных. Другая — у залішнім леварадыкалізме сіл рэвалюцыйных, якія лічаць за лепшае скальпель (нямірныя сродкі барацьбы), а не інтэнсіўную тэрапію (мірныя ненасільныя сродкі). Атакуемы з двух бакоў цэнтр — адзіны гарант рэформ — аказваецца зламаным. Левы і правы франты сыходзяцца ў лабавым сутыкненні. Настрой мас, змучаных цяжкім жыццём, якія зняверыліся ў рэформах—палавінчатых, што зацягнуліся і не даюць бачнага эфекту,— рэзка мяняецца на карысць рэвалюцыйных сіл. Сышлося. Сацыяльны дынаміт гатовы.

Крах рэформ — рэвалюцыя. Такая логіка вырашэння крызіснай сітуацыі, логіка палітычнай барацьбы, якая перарастае ў адкрытую. Бальшавікі ў перыяд ад лютага да кастрычніка 1917 года зразумелі гэтую логіку лепш за іншых, лепш за іншых пачулі голас пралетарскай вуліцы, голас сялянскай вёскі, голас народа, знямогшага ад вайны. Леніну належаць словы: «Ці знайшоўся б на свеце хоць адзін дурань, які пайшоў бы на рэвалюцыю», калі б улады змаглі своечасова ажыццявіць тыя рэформы, якія так патрэбны былі грамадству і народу, калі б сваёй палітыкай не давялі краіну да развалу, а народ да мяжы цярпення.

Лютаўскі выбух замешаны галоўным чынам на антысамадзяржаўных, антыталітарных, антыпамешчыцкіх дражджах, кастрычніцкі — здэтанаваў у асноўным на паралічы ўлады. Часовы ўрад вычарпаў да дна крэдыт даверу нават сярод тых, на каго абапіраўся. Як успамінаў Барыс Савінкаў, літаральна напярэдадні паўстання да яго прыйшла група афіцэраў.

— Падтрымліваць Керанскага не будзем,—заявілі яны.

— Панове, але ж тады прыйдуць бальшавікі.

— Няхай. Лепш бальшавікі, чым Сашка.

Люты і Кастрычнік — гэта цікавыя фазы аднаго працэсу. Кастрычніцкая рэвалюцыя была нацэлена на вырашэнне тых агульнадэмакратычных задач, якія аказаліся не па зубах Лютаўскай. Яе цалкам сацыялістычны характар — яшчэ адзін міф сталінскай трактоўкі. Сацыялістычная па перспектыўных мэтах, не больш, але агульнадэмакратычная па канкрэтнаму зместу вырашальных задач. Ці не таму і была яна самай бяскроўнай. Аднак партыі, якія яе ўзначалілі (не толькі бальшавіцкая, але і саюзная ёй левазсэраўская) не змаглі ўтрымаць лавіну стыхійнага бунту, стрымаць хвалю «охласа», што вылілася на вуліцы, не змаглі знайсці формулу згоды са сваімі ўчарашнімі саюзнікамі і апанентамі-меншавікамі. І як вынік — не змаглі завяршыць рэвалюцыю нацыянальным прымірэннем бакоў, вярнуць ход падзей у рэчышча рэформ. У бальшавіцкай партыі запанавала тэндэнцыя падпарадкаваць учарашніх саюзнікаў сваёй дактрыне, забраць іх пад «свой дах», нецярпімасць да любой апазіцыі (вечны грэх пераможцаў, упэўненых у абсалютнай праўдзівасці свайго бачання сітуацыі, сваіх уяўленняў аб мэтах руху і шляхах іх дасягнення). Праявілася і ўласцівая ўсякай маладой уладзе безаглядная рашучасць у самасцвярджэнні.

Але пры ацэнцы Кастрычніка варта помніць (і гэта таксама рыса ўсіх рэвалюцый), што спосаб дзеянняў, больш таго, характар і змест унутранага развіцця рэвалюцыйных сіл у многім, калі не рашаюча, вызначаецца спосабам дзеянняў сіл контррэвалюцыйных, звергнутых груп і класаў, ступенню іх гатоўнасці і здольнасці пайсці на кампраміс, адмовіцца ад былых прывілей, ступенню іх непрымірымасці, бязлітаснасцю і арганізаванасцю іх супраціўлення. Лідэры контррэвалюцыйных сіл пасля некалькіх месяцаў трыумфальнага шэсця Савецкай улады, адышоўшы ад шока і атрымаўшы падтрымку, маральную і матэрыяльную, замежных дзяржаў, зрабілі стаўку выключна на сілу, на ўзброенае супраціўленне. Вынік канфрантацыі — трагедыя грамадзянскай вайны. Затым нэп — спроба вярнуцца на шлях разумных сацыяльных рэформ, пераходу да грамадзянскага міру і нацыянальнага прымірэння. І няўдача гэтай спробы, заменай якой стаў казарменны сацыялізм, таталітарны палітычны рэжым. Не закранаючы прычын такога павароту (яны патрабуюць асобай гутаркі), адзначу толькі, што не ў рэвалюцыі яго вытокі. Наадварот, ён — разрыў з Кастрычнікам, з дэмакратыяй і сацыялізмам, але прыкрыты яго лозунгамі, яго ідэаламі, яго надзеямі. Не выпадкова перабудова пачалася пад флагам працягу Кастрычніка. Такі аб'ектыўна яе характар і сёння. А вось змест змяніўся. На першым часе працяг бачыўся як удасканальванне ўжо пабудаванага сацыялізму, цяпер стала ясна, што гэтым імем была названа нейкая іншая грамадская сістэма — той самы грубы камунізм, аб небяспецы якога папярэджваў Маркс, і які ёсць «толькі форма праяўлення гнюснай прыватнай уласнасці, што жадае зацвердзіць сябе ў якасці становучай супольнасці». Аднак на справе гэтая супольнасць, паводле Маркса, ёсць «толькі агульнасць працы і роўнасць заработнай платы, якую выплачвае абшчына як усеагульны капіталіст». Атрымалася яшчэ горш: не абшчынай—дзяржавай у асобе яго чыноўнага апарату, яшчэ больш дакладна, вышэйшай чыноўнай эліты.

І вось гэтую сістэму мы цяпер спрабуем дэманціраваць. І не выпадкова сітуацыя ў краіне вельмі нагадвае перадкастрычніцкую. Але дай нам бог утрымацца на рубяжы сацыяльных рэформ. Цярпенне і цярпімасць да сябе падобных, павага да супернікаў і апазіцыі, пошук згоды, міру, а не вайны, умацаванне сіл цэнтра—у гэтым нам дапамогуць. І яшчэ павага да гісторыі, да памяці мінулых пакаленняў, прымірэнне ў нашай памяці тых, хто палёг па абодва бакі барыкад. Гэта ж — людзі. Мёртвыя безабаронныя ад тэрору жывых. Устрымаемся ад нястрымнай пахвальбы адных і ганьбы — другіх. Не будзем ліхаманкава мяняць адны крайнія ацэнкі на супрацьлеглыя, мяняць адны даты і святы на іншыя, адмаўляцца ад адных традыцый у імя іншых. Бескарысна: час і жыццё ўсё вяртаюць на свае месцы, сцёртыя пісьмёны выступаюць на скрыжалях гісторыі. Гэта таксама ўрокі ўсіх рэвалюцый, Кастрычніцкай у тым ліку.

Аляксей СЦЯПАНАЎ.

НАЛЕЖАЦЬ НАШАЙ ГІСТОРЫІ

Ігнатоўскі меў усе падставы быць задаволеным. Задаволены былі і ім. Кіраўніцтва рэспублікі аддавала належнае яго асабістаму ўкладу ў савецкае будаўніцтва, перш за ўсё ў сферы нацыянальнай культуры. Яго дзейнасць ацэньвалася як сведчанне прынцыповага служэння справе Камуністычнай партыі, як прыклад для тых, хто яшчэ вагаўся ў сваім выбары. Зыходзячы з гэтага, у лістападзе 1924 года ЦК КП(б)Б прыняў рашэнне адзначыць 20-гадовы юбілей «культурна-педагагічнай і рэвалюцыйнай дзейнасці» У. Ігнатоўскага, прымеркаваўшы яго да гадавіны ўтварэння БССР і правёўшы пад «лозунгам дасягненняў нацыянальнай палітыкі рабоча-сялянскай дзяржавы».

На кожным са сваіх галоўных напрамкаў палітыка беларусізацыі дала да канца 20-х гадоў свой плённы вынік. І на кожным з іх выразна прасочваецца асабісты ўклад У. Ігнатоўскага як кіраўніка і арганізатара, прычым не камандзіра-адміністратара, а, хутчэй, стратэга, У рэжысёра, які разам з усімі ў дыскусіі, сілай аўтарытэта, аргумента мог з дакладнасцю вызначыць бліжнія і перспектыўныя задачы, падабраць творчых, самастойных працаўнікоў, аб'яднасць іх у калектыве, размеркаваць па іх здольнасцях і прыхільнасцях абавязкі, скіраваць намаганні. Вось найбольш значныя канкрэтныя вынікі гэтай работы. Вучонымі інстытута беларускай культуры, адпаведных кафедр БДУ былі падрыхтаваны і выдадзены тэрміналагічныя слоўнік па асноўных галінах навукі, распрацоўкі па лексіцы і граматыцы беларускай мовы, дапаможнікаў для школ, тэхнікумаў, інстытутаў. Гэтак жа, як і шэраг прац па актуальных праблемах гісторыі, грамадзянскай думкі і эканомікі Беларусі. Шырокае развіццё атрымалі краязнаўчыя арганізацыі (больш за 10 тысяч членаў, уласны часопіс «Наш край»), На беларускую мову навучання было пераведзена да 80 працэнтаў школ, значная частка тэхнікумаў і вучылішчаў. Разам з тым адкрываліся школы з роднай мовай выкладання для прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей (да 1928 года выкладанне ў школах вялося на Беларусі на васьмі нацыянальных мовах, руская і беларуская ва ўсіх навучальных установах вывучаліся абавязкова). Пашырылася выданне часопісаў, газет, кніг на беларускай мове і адначасова — на рускай, яўрэйскай, польскай. За тры гады на беларускую мову было пераведзена справаводства партыйных, дзяржаўных і грамадскіх арганізацый, пачынаючы з ЦК КП(б)Б, ЦВК і Саўнаркома. Значна ўзрасла доля беларусаў у партыйных і дзяржаўных органах (з 20-30 працэнтаў да 50-60 працэнтаў).

Значны ўплыў аказала беларусізацыя і на палітычныя настроі беларускай эміграцыі, працоўных мас у Заходняй Беларусі. Імкненне да аб'яднання з БССР вызначала галоўны іх сэнс. Як член Бюро замежнай дапамогі, Ігнатоўскі падтрымліваў цесныя сувязі з актыўнымі дзеячамі эміграцыі, у тым ліку з былымі сваімі саратнікамі па БСГ і БПС-Р і таму добра ведаў пра змены ў палітычных лазіцыях эміграцыі. Для яго не было нечаканасцю рашэнне сходу членаў «урада і Рады БНР», які адбыўся ў Берліне 12 кастрычніка 1925 года, аб спыненні барацьбы супраць Савецкай улады, роспуску «ўрада БНР», прызнанні Мінска «адзіным цэнтрам нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Беларусі». Больш таго, ёсць падставы меркаваць, што ў прыняцці такога рашэння Ігнатоўскаму належыць не апошняя роля. Давер да яго, як прыстойнага чалавека, сумленнага палітыка, яго тлумачэнні сэнсу і мэт беларусізацыі дапамаглі многім з уплывовых радаўцаў пераадолець свае ваганні.

Гэтае рашэнне значна паспрыяла пашырэнню кантактаў. У канцы 1926 года са згоды ЦК КП(б)Б Інбелкульт арганізаваў навуковую канферэнцыю з запрашэннем прадстаўнікоў беларускай эміграцыі і замежных вучоных. Ігнатоўскі ўвайшоў у створаную цэнтральным Камітэтам камісію па падрыхтоўцы канферэнцыі, выступіў на ёй з дакладам. Магчымасць на ўласныя вочы пераканацца ў рэальнасці вынікаў палітыкі беларусізацыі, гутаркі з Чарвяковым, Ігнатоўскім, Жылуновічам, іншымі дзяржаўнымі і культурнымі дзеячамі дапамаглі многім з прадстаўнікоў заходнебеларускага нацыянальнага руху прыняць запрашэнне Савецкага ўрада пераехаць у БССР. У 1927 годзе вярнулася большасць з членаў былой Рады БНР, у тым ліку В. Ластоўскі, А. Цвікевіч.

Зразумела, што ідэалізаваць ход і вынікі палітыкі беларусізацыі не варта. Як і наогул 20-я гады. Эканамічныя і сацыяльна-палітычныя супярэчнасці гэтага перыяду аб'ектыўна былі даволі вострымі. Прагрэсіўнае развіццё краіны па шляху нэпа — гэта рэальнасць, як і дэмакратызацыя грамадска-палітычнага жыцця. Але ж рэальнасцю было і паступовае разрастанне, узмацненне, асабліва пасля смерці У. І. Леніна, элементаў адміністрацыйна-каманднай сістэмы.

Не даводзіцца здзіўляцца, што ў такіх супярэчлівых абставінах шырокая і дэмакратычная палітыка беларусізацыі набыла ў нечым (парадокс часу) тыя ж адміністрацыйныя грахі. Асноўныя з іх: тэндэнцыя на фарсіраванне яе тэмпаў, залішні ўпор на дырэктыўныя, нават прымусовыя метады, замест растлумачэння, пераканання. Але пакуль перавага была на баку здаровых сіл партыі, творчай інтэлігенцыі, працэс беларусізацыі ў цэлым паспяхова развіваўся, хібы і перакосы пераадольваліся.

Зразумела, што, прымаючы непасрэдны ўдзел у выпрацоўцы і рэалізацыі гэтай палітыкі, У. Ігнатоўскі нёс сваю долю адказнасці і за поспехі яе, і за яе памылкі. Звычайная доля любога актыўнага дзеяча.

ПАД АГНЁМ «НАВУКОВАЙ» КРЫТЫКІ

Дваццатыя гады былі для У. Ігнатоўскага надзвычай плённымі і ў творчым плане. Больш за 30 навуковых прац— такі вынік. Асноўныя з іх: «Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі» (1921), «Матывы лірыкі беларускага песняра М. Чарота» (1922), «Кароткі нарыс гісторыі Беларусі» (пяць выданняў), «Беларусь» (чатыры выданні), «Гісторыя Беларусі ў XIX і ў пачатку XX стагоддзя» (тры выданні), «Каля магілы барацьбіта» (1927), «1863 год на Беларусі» (1930) і іншыя. Як навуковец-даследчык Усевалад Макаравіч вырастаў з выкладчыка. У аснову большасці яго кніг пакладзены курсы лекцый у Мінскім настаўніцкім інстытуце, у БДУ. Апошняя з іх, прысвечаная паўстанню 1863 года,— грунтоўная манаграфія, вяршыня яго творчасці. У сваёй сукупнасці працы Усевалада Макаравіча ці не ўпершыню давалі сістэматызаваны выклад гісторыі Беларусі.

Заклаўшы краевугольныя камяні ў падмурак беларускай гістарычнай навукі, яны адкрылі беларусам іх багатую і гераічную гісторыю, паказалі ім, што яны — народ глыбінных, з сівой даўніны каранёў, а не безназоўнае насельніцтва. На кнігах Усевалада Макаравіча выхоўвалася не адно пакаленне школьнікаў і студэнтаў. Безумоўна не бездакорныя, не беспамылковыя, але сапраўды творчыя, адметныя неардынарнасцю думак і высноў, напісаныя па-мастацку выразным стылем, сакавітай мовай, асноўныя з іх не страцілі свайго значэння і па сённяшні дзень. Прычым не толькі гістарыяграфічнае, але і адукацыйнае, асветніцкае. Гэта асабліва добра бачна цяпер, калі адкрылася, колькі скажэнняў перацярпела наша гісторыя ў цісках сталінскай апалагетыкі, колькі нагрувашчана на яе старонках ілжы, фальсіфікацый, колькі сцёрта падзей і імёнаў.

Падрабязны аналіз творчай спадчыны Ігнатоўскага — справа не аднаго даследавання і не для аднаго даследчыка. У кантэксце ж нашага артыкула перш за ўсё важна адзначыць, што навуковыя погляды Усевалада Макаравіча да 1929 года крытыцы не падвяргаліся. Дакладней, крытычныя заўвагі не выходзілі за рамкі нармальнага навуковага абмеркавання. Працы яго ацэньваліся як «першы марксісцкі курс беларускай гісторыі». Не ставілася пад сумненне і яго практычная дзейнасць. Хаця ўжо накатвалася на вёскі Беларусі навала сталінскай калектывізацыі і ва унісон з ёю ў гарадах набірала моц кампанія па выкрыццю так званага нацыянал-дэмакратызму.

Што за сэнс укладваўся ў гэты тэрмін? Першапачаткова ён разглядаўся як правая небяспека ў культурным будаўніцтве, як тэндэнцыя ставіць нацыянальныя інтарэсы вышэй класавых, што выявілася ў імкненні «вырошчваць нацыянальную форму культуры на шкоду яе пралетарскаму зместу». Выказванні ў адпаведным духу, хаця і ў прыглушаным тоне, мы знойдзем і ў выступленнях Ігнатоўскага. Гэтак жа, як і ў Чарвякова, Жылуновіча. Яны яшчэ не бачылі, не адчувалі, што за небяспека паўстае за гэтай рэвалюцыйнай формулай, пад прыкрыццём якой, штучна распальваючы пажар ідэалагічнай барацьбы, прыхільнікі аўтарытарнага рэжыму хутка распачнуць франтальную атаку на ўсіх напрамках палітыкі. Шмат аб чым не ведалі, аб многім не здагадваліся. Не паспелі разглядзець, зразумець. І таму такім нечаканым, паралізуючым іх волю да барацьбы стаў для іх наступны крок сталіністаў: нацыянал-дэмакратызм атаясамліваўся з нацыянал-фашызмам, з правым ухілам, аб'яўляўся варожай Савецкай уладзе ідэалогіяй і практыкай, контррэвалюцыйнай плынню, якая мела на мэце рэстаўрацыю капіталізму ў БССР і адрыў яе ад СССР. Сацыяльнай базай нацыянал-дэмакратызму аб'яўлялася кулацтва. Гэта быў карэнны паварот у нацыянальнай палітыцы, які цалкам адмаўляў беларусізацыю і з няўмольнай логікай патрабаваў адпаведных метадаў шальмавання, рэпрэсій. Пачыналі з камуністаў-кіраўнікоў, якія выйшлі з нацыянальна-вызваленчага руху, паступова пашыраючы кола абстрэлу.

Тое, што Ігнатоўскі не трапіў у лік самых першых, тлумачыцца яго аўтарытэтам, супраціўлення сталінскаму курсу часткі інтэлігенцыі з партыйнага і савецкага кіраўніцтва. Стрымлівалі, наколькі маглі, змену палітыкі сакратар ЦК КП(б) Б Я. Гамарнік, старшыня АДПУ БССР Р. Піляр.

Невыпадкова вывады камісіі ЦК КП(б), якая ў маі-чэрвені 192[illegible] года вывучала практыку вырашэння нацыянальнага пытання ў Беларусі (узначальваў камісію старшыня Цэнтральнай кантрольнай камісіі КП(б) Украіны У. Затонскі, членамі з'яўляліся сакратар камісіі ЦК КП(б)У па ўкраінізацыі Тур і памочнік Затонскага Кобленц), на пасяджэнні Бюро ЦК КП(б)Б 17 чэрвеня былі падвергнуты крытыцы. Асабліва ў той іх частцы, дзе сцвярджалася наяўнасць шырокай і моцнай плыні беларускага нацыянал-дэмакратызму ў рэспубліцы, слабае вядзенне барацьбы з ім.

У хуткім часе і Гамарніка, і Піляра адклікаюць з Беларусі. Спешна, нават без замены, якая будзе знойдзена толькі праз два месяцы: 3 студзеня 1930 года першым сакратаром ЦК КП(б)Б стане непрыкметны раней апаратны работнік з Масквы К. Гей, начальнікам АДПУ — Г. Рапапорт. Шэрыя асобы, яны аказаліся стараннымі выканаўцамі чужой волі, правадніками новага курсу, апантанымі выканаўцамі ўскладзенай на іх задачы па выяўленню і разгрому «контррэвалюцыйнай нацдэмаўскай арганізацыі», якой прыдумаюць назву «Саюз вызвалення Беларусі» (СВБ).

Атака на У. Ігнатоўскага пачалася яшчэ да прыезду ў Беларусь К. Гея, але вельмі асцярожна, крытыкай яго навуковых поглядаў у рэчышчы дыскусіі аб характары паўстання 1863 года. Пэўны час дыскусія разгортвалася даволі спакойна, у рамках нармальнай навуковай спрэчкі. Але вось гісторык С. Агурскі ў выступленні на XII з'ездзе КП(б)Б усё зводзіць да палітыкі. Вульгарызуючы ацэнку паўстання, ён звязвае яе з неабходнасцю барацьбы супраць апартунізму ў гістарычнай і даследчай рабоце, барацьбы з нацыяналізмам. Агурскі ў процілегласць Ігнатоўскаму ацэньваў паўстанне 1863 года як чыста дваранскае, буржуазнае з удзелам нязначнай колькасці заможнага сялянства, як паўстанне выключна за незалежнасць Польшчы. Ролю К. Каліноўскага як рэвалюцыянера-дэмакрата, як правадыра сялянства ў паўстанні, абаронцы яго інтарэсаў, як прадстаўніка беларускага народа ён наогул адмаўляў, заклікаў да барацьбы супраць ідэалізацыі Каліноўскага, за разбурэнне створанага аб ім міфа.

Адказваючы Агурскаму тут жа на з'ездзе, Ігнатоўскі падкрэсліў, што неправамоцна змешваць чыста навуковыя аспекты праблемы з палітычнымі, падмяняць навуковае абмеркаванне пытання аб характары паўстання (што да месца, напрыклад, на канферэнцыі гісторыкаў-марксістаў) палемікай на партыйным з'ездзе. Што да выказанага Агурскім погляду на паўстанне, то Усевалад Макаравіч пераканаўча раскрыў яго метадалагічную заганнасць. Бо сцвярджаць пра шляхецка-дваранскі характар руху 1863 года — значыць прызнаць яго рэтраградным, рэакцыйным рухам, і тады вынікае, што Мураўёў, задушыўшы яго, зрабіў добрую справу. «Так што,— адзначаў Ігнатоўскі, — не заўсёды... «левая» фраза вядзе да правільных вынікаў».

Выступленне Ігнатоўскага на XII з'ездзе КП(б)Б цікавае і ў больш шырокім значэнні: супярэчлівае, яно і ўхваляе агульнапалітычны курс, у тым ліку барацьбу з «правым» і «левым» ухіламі, і ў той жа час прасякнута трывожным прадчуваннем, перасцярогай небяспечных вынікаў змен у палітыцы. Прыведзеныя словы аб «левай» фразе — не выпадковыя.

Менавіта небяспека левага рэвалюцыянарызму — рэфрэн, асноўная ідэя выступлення. Раскрыўшы ленінскія палажэнні аб магчымых сумных выніках «нязначнай» на першы погляд памылкі ў тэорыі і падкрэсліўшы, што трацкізм, пачаўшыся з тэорыі, перарос у контррэвалюцыйную практыку, Ігнатоўскі падкрэсліў: «А ў нас у момант барацьбы з ухіламі — на «левых» і асабліва на «правых» уся маленькая памылка ў тэорыі можа прывесці да вельмі кепскіх вынікаў».

Іларыён ІГНАЦЕНКА,
Аляксей КАРОЛЬ.

(Працяг. Пачатак у №№ 44—46).

ЛІХТАРЫК ЖЫЦЦЯ У. ІГНАТОЎСКАГА

НА ЗДЫМКУ: У. ІГНАТОЎСКІ з жонкай і сынамі.

РУБЛЬ В НОВОЙ СИСТЕМЕ ВАЛЮТНЫХ КУРСОВ

КОГДА НАСТУПИТ ИСЦЕЛЕНИЕ?

Процесс перехода к рынку начинает распространяться и на внешнеэкономическую сферу. С 1 ноября введена новая, четырехзвенная система курсов советского рубля к иностранным валютам. Она складывается из официального (ныне примерно 0,62 рубля за доллар США), коммерческого (1,8 рубля за доллар), специального (около 6,2 рубля) курсов, а также цены иностранной валюты, формирующейся в рамках валютных аукционов (ныне примерно 25 рублей за доллар США).

Официальный курс рубля существовал и ранее. Его база — стоимостное сравнение всех элементов валового национального продукта СССР и других государств. Однако, рассчитанная много лет назад, она устарела, воспроизводит все диспропорции отечественных цен по сравнению с мировыми. К тому же все эти годы официальный курс корректировался только односторонне в зависимости от колебаний курсов противостоящих рублю иностранных валют при иллюзорной посылке «стабильности» его стоимости внутри страны. Такой курс, вполне понятно, не годился для международных расчетов.

В ходе валютной реформы официальный курс был признан устаревшим. Однако специалисты настояли на его сохранении для целей международных экономических сопоставлений, а также потому что часть долгов развивающихся стран СССР выражена в рублях. То есть официальная девальвация рубля означала бы обесценивание этой задолженности примерно на 18 миллиардов рублей.

Вместо такой девальвации решено ввести самостоятельный коммерческий курс рубля, специально рассчитанный для применения во внешнеэкономических связях СССР. За его базу взяты уже не все элементы ВНП, а лишь сравнительная стоимость «корзинки» товаров и услуг, обращающихся во внешней торговле СССР в новых отечественных (по ценникам Госкомцен 1989 года) и мировых ценах. Полученное значение этого курса в 1, 8 рубля за доллар сближает эти две категории цен, позволяет отказаться от дифференцированных валютных коэффициентов. Увеличение рублевой выручки предприятий за экспорт позволяет свести к минимуму его субсидирование.

При проведении расчетов коммерческого курса были мнения как в пользу уменьшения, так и увеличения значения 1,8. Однако при его уровне в 1,5-1,6 нерентабельным оказывается экспорт примерно 20 процентов продукции советского машиностроения. При уровне более 1,8 курс становится затратным, покрывающим любые издержки экспортеров, а удорожание импорта в таких размерах начинало бы генерировать дополнительную инфляцию.

Сохраняется на перспективу и специальный (туристический) курс, предназначенный для обслуживания неторговых операций советских и иностранных граждан (зарубежные поездки, наследство и т. п.). Он рассчитан на базе оценки чисто потребительской «корзинки» товаров и услуг в отечественных и мировых ценах и призван сделать для иностранных граждан более привлекательным законный обмен их валюты на рубли в ущерб «черному рынку».

Наконец, со становлением в стране внутреннего валютного рынка (аукционы, биржи) на них будет формироваться рыночная цена иностранной валюты, складывающаяся на базе соотношения спроса и предложения валюты и рублей на данном аукционе.

Такая форма торговли валютой раздвинет рамки валютной окупаемости операций предприятий и организаций, обеспечит доступ к валюте для тех, кто ее не имеет. К аукционам допускаются совместные предприятия, а на следующих этапах развития валютного рынка — также и иностранные и советские граждане.

Разумеется, данная система несовершенна, она может быть только переходной. Не очень выгодно выглядит страна с множественностью валютных курсов и в международном плане. Однако в систему валютных курсов встроены и механизмы дальнейшего совершенствования. Во-первых, официальный, коммерческий и специальный курсы будут регулярно корректироваться Госбанком СССР на базе динамики курсов иностранных валют и (в отличие от прошлой практики) ситуации в советской экономике. Это сделает такие курсы, по существу, «плавающими», гибко реагирующими на реалии рынка. Во-вторых, эти курсы будут постепенно сближаться, причем первыми исчезнут официальный и специальный курсы, а коммерческий станет основным. Наконец, после достижения обратимости рубля у нас останется один-единственный курс, регулируемый рынком. Это окончательно откроет нашей стране дорогу в мировые финансы, в Международный валютный фонд.

Главное объективное препятствие на этом пути — нынешнее кризисное состояние народного хозяйства, финансовая разбалансированность. Субъективным препятствием являются экономически некомпетентные попытки создания «региональных валют», невежественные рассуждения о необходимости немедленного введения конвертируемости рубля. Нужно отдавать себе отчет, что, будучи больным внутри страны, рубль не может быть здоровым в международных расчетах. Обратимость сегодня означала бы катастрофически низкий обменный курс советской валюты. Он, возможно, устроил бы тех, кто стремится «отмыть» свои рубли в валюту по любой цене. Но ввиду многократного удорожания импорта, он остановил бы предприятия, работающие на импортном сырье и компонентах. Для населения же такая «обратимость» имела бы эффект драконовской денежной реформы за его счет.

Иван ИВАНОВ,
заместитель председателя Государственной внешнеэкономической комиссии Совета Министров СССР, доктор экономических наук.

ПОСЛЕ ЯДЕРНОГО ВЗРЫВА НА НОВОЙ ЗЕМЛЕ

ВЫЗОВ ИЛИ НЕОБХОДИМОСТЬ

Проведенный 24 октября ядерный взрыв на полигоне Северном на Новой Земле завершил годичную паузу в советских атомных испытаниях. Решение по этому вопросу не было легким делом для правительства. Формально его трудно упрекнуть в нарушении каких бы то ни было обязательств и обещаний, поскольку в отличие от одностороннего ядерного моратория СССР 1985—1987 годов сроки нынешнего перерыва в испытаниях никто официально не устанавливал и не объявлял. Вместе с тем советские ядерщики, а с ними и правительство оказались в весьма затруднительном положении в результате беспрецедентной борьбы, развернувшейся против ядерных испытаний, критики процедуры их проведения в прошлые годы. Общественность, и в первую очередь население, проживающее вблизи Семипалатинского полигона, решительно выступила за обеспечение более надежной защиты здоровья людей, фауны и флоры от возможных вредных последствий ядерных взрывов, а по большому счету и за их полное прекращение.

В ответ на эти требования центральное правительство еще в начале года разработало проект, предусматривающий постепенный перенос испытаний с Семипалатинского полигона на Новую Землю. Эксперименты там стоят дороже, но сам район безлюден и достаточно удален от густонаселенных мест. В проекте оговариваются природоохранительные, социально-экономические и другие гарантии. Однако рассмотрение данного документа в Верховном Совете СССР затянулось на многие месяцы, к явному неудовольствию испытателей. В конце концов им, по всей видимости, удалось добиться согласия на проведение испытания до обсуждения указанного проекта депутатами. Случилось то, что обычно случается в таких ситуациях. Интересы безопасности взяли верх над опасениями вновь попасть под огонь критики.

И все-таки почему мы сегодня не можем обойтись без ядерных испытаний? Нет спору, идеальным вариантом можно было бы считать закрытие всех ядерных полигонов, полное прекращение ядерных испытаний. Но не принесший успеха односторонний советский мораторий 1985—1987 годов показал, что на пути полного их прекращения стоят объективные, не зависящие только от доброй воли и желания СССР причины. Психология эпохи «холодной войны» труднее всего изгоняется из ядерной области. Мы видим, что у представителей ВПК СССР и США нет более весомых оправданий, чем ссылки на военные приготовления оппонента, и здесь есть доля истины. Но есть и другое оправдание. Техника, по мнению специалистов, является самым убедительным аргументом в пользу продолжения испытаний. Речь идет о необходимости так называемых «проверочных» взрывов, без которых, как утверждается, невозможно содержать в безопасности остающиеся на данный момент запасы ядерного оружия.

В США решение проблемы полного прекращения ядерных испытаний нередко оговаривают рядом условий. В их числе называют необходимость глубокого сокращения ядерных вооружений, существенное повышение возможностей проверки, расширение мер доверия, большую сбалансированность в обычных вооружениях. Окончание «холодной войны», улучшение отношений между СССР и США позволили в последнее время значительно продвинуться вперед по этим направлениям. Об этом, в частности, свидетельствует недавняя ратификация двух давнишних договоров, касающихся ограничения подземных испытаний ядерного оружия и подземных ядерных взрывов в мирных целях.

Однако пока полемика между участниками антиядерного движения и испытателями ядерных устройств оставляет двойственное впечатление. С одной стороны, безусловно полезно само повышение внимания к безопасности ядерных испытаний. Сейчас и те и другие в известной степени сошлись на том, что в прошлом она обеспечивалась, мягко говоря, не лучшим образом, а излишняя секретность и запрет на обсуждение темы медицинского и экологического контроля были одной из главных причин этого. Все согласны и с тем, что местное население вправе рассчитывать на получение различного рода компенсаций за риск. Хотя уровень нынешней гласности и объективности информации, предоставляемой ведомствами, по-прежнему вызывает немало споров, испытатели, кажется, теперь лучше поняли, что открытость всего того, что связано с защитой местного населения и природы, выгодна им самим. Есть надежда, что со временем она станет максимальной, включая, при необходимости, привлечение к контролю представителей международных организаций.

С другой стороны, споры еще раз выявили почти полную непросвещенность людей в стратегии ядерной безопасности, низкий уровень гласности и откровенности в постановке тех или иных жизненно важных проблем. Похоже, что советские ядерщики теперь, что называется, на собственном опыте убедились, к чему ведет подмена фактов антиядерными пропагандистскими штампами. В отличие от времен «холодной войны» сегодня в глазах большинства населения ядерное оружие представляется «абсолютным злом» независимо от национальной прописки.

Поэтому один из главных уроков, которые стоит извлечь из конфликтной ситуации, сложившейся вокруг полигонов, как представляется, очень прост: правительство должно уважать своих граждан и заботиться о них, даже когда оно стоит перед задачей обеспечения безопасности страны. Сегодня очень важно — для всего общества и для армии — дать людям поверить, что они уже никогда больше не будут в роли безгласных и униженных статистов любой, в том числе и ядерной, политики.

Игорь ВОЛОЖАНИН.

ФАКТ И КОММЕНТАРИЙ

ЧЕРНОБЫЛЬ: ВБЛИЗИ РЕАКТОРА

Через 37 часов после взрыва реактора на Чернобыльской АЭС началась эвакуация населения города Припяти, находящегося в трех километрах от атомной станции. Пять дней спустя начался вывоз в безопасные регионы крестьян из населенных пунктов, расположенных в зоне вокруг АЭС радиусом около тридцати километров. Эту мертвую зону, внутри которой имеются пятна радиоактивности с повышенным во многие сотни кюри уровнем радиации, обнесли колючей проволокой.

Осенью 1986 года в зоне, в мертвых селах среди сосновых лесов, появились первые жители из числа эвакуированных. Делая подкопы под проволочные заграждения, они упорно старались вернуться в родные хаты.

Сейчас в пятнадцати селах зоны (относительно самых чистых по радиоактивному загрязнению) проживает более 1 200 человек.

Объездив эти села, поговорив с десятками людей, я понял, что возвратила их в зону невозможность наладить жизнь в тех краях, куда направили их эвакуационные комиссии, а точнее, социальная незащищенность переселенцев, неустроенность труда и быта, непродуманная переселенческая политика. Дома для них строились в спешке. Нарушалась элементарная технологическая дисциплина. В результате — сырые комнаты, вода в подвалах, протекающие крыши. Конечно, были и отлично построенные поселки, но их мало. У некоторых людей возникли проблемы с устройством на работу, со школами для детей, с медицинским обслуживанием. Что-либо изменить, решить самостоятельно они были не в силах.

Сейчас зона продолжает пополняться новыми жителями. Повезло тем, кто смог поселиться в своих старых жилищах в районном городке Чернобыле. В нем работает несколько магазинов и медицинский пункт.

Куда сложнее ситуация в тех пятнадцати селах, где обитают «самоселы». Электричество там отключено. Нет, естественно, ни почтовой связи, ни магазинов, ни медицинского обслуживания. Правда, в последние годы власти пошли на уступки. Раз в неделю в села приезжает автолавка. Специально оборудованный грузовик привозит соль, спички, хлеб, муку. По талонам выдают сахар. «Самоселы» ведут примитивный, как при первобытнообщинном строе, натуральный образ жизни. Сообща, сеют, сообща убирают, сообща читают случайно попавшие газету или журнал.

Опасна ли там радиационная обстановка? В тех, селах, куда возвратились «самоселы», пожалуй, нет. На сельских улицах и на территории усадеб загрязненность цезием обычно не превышает 10 кюри на квадратный километр (для сравнения: средняя загрязненность цезием Киева — 0,7 кюри на квадратный километр). Загрязненность этих сел стронцием не превышает 5 кюри на квадратный километр, плутонием — 0,2 кюри. Однако радионуклиды во время аварии выпадали пятнами, и рядом с селами могут оказаться пятна с уровнем радиации во многие десятки и даже сотни кюри на квадратный километр. И вполне вероятно, что те грибы, ягоды, которые крестьяне, несмотря на все предупреждения, собирают в лесах, опасны для здоровья, тем более что дозиметров, по которым они могли бы определить загрязненность продуктов радиацией, у них нет.

Виталий РОМАНОВ.

ДАПАМОГІ ЧАКАЮЦЬ... ІКОНЫ

Вучоныя і мастакі, гісторыкі і пісьменнікі, шматлікія аматары даўніны і народнай творчасці прыязджалі ў раённы цэнтр Ветку з адзіным жаданнем — абавязкова наведаць Дзяржаўны музей народнай творчасці. Кераміка, разьба па дрэву, вышыўка, пляценне з лазы — сотні унікальных твораў вядомых і невядомых майстроў не забыты дзякуючы шматгадовай падзвіжніцкай дзейнасці былога дырэктара музея Фёдара Шклярава і яго калег.

Але галоўнае — іконы і старадаўнія кнігі. У Веткаўскім дзяржаўным музеі было 200 рэдкіх экзэмпляраў, у ліку якіх адзінае ў рэспубліцы поўнае выданне «Апостала» Івана Фёдарава (1574 год) і «Тэтраевангелле» — рукапісная кніга, датуемая XVI стагоддзем. Паменшала цяпер прыезджых у гарадку, дзе вітае змрочны цень Чарнобыля. Ды і мясцовыя — хто маладзейшы і больш прадпрымальны — паехалі ўжо на новае месца жыхарства. Пакуль у няведанні свайго далейшага лёсу і калектыў музея. На сценах залаў — задумлівыя лікі ікон. У вачах святых, здаецца, засталі боль і пытанне: «Ці зберажом для нашчадкаў тое, што праз мноства выпрабаванняў данеслі да нас дзяды і прадзеды!»

У. ШУБА.

НА ЗДЫМКАХ: такі ўзровень радыяцыі каля Веткаўскага музея народнай творчасці; аб высокім майстэрстве мясцовых майстроў сведчыць шыты бісерам і жэмчугам аклад іконы Багародзіцы Казанскай XIX стагоддзя; «А што далей!» — гэта трывожнае пытанне нібыта прысутнічае ў залах музея.

Фота У. МЯЖЭВІЧА.

З НОВЫХ ВЕРШАЎ

Сяргей ПАНІЗНІК

ПЕРЫЯД ПАЎРАСПАДУ

З пажарным німбам беларусы...
За намі полаўцы і прусы.
І з намі — у вяках — было:
то кожны трэці, то чацвёрты
не па сваёй ахвоце мёртвы.
І зноў з чарнобыльскім
прымусам
у пекла ўсіх нас павяло.

Добраахвотна (!) выміраем.
І будзе Стронцый нашым раем.
Які эле-мен-тар-ны шлях!
Хто нацы знішчае мову —
не ўберажэцца й напалову.
Правадыроў зашкаліў страх.
І там, дзе продкі жалі жыта,—
ўсё радыяцыяй прашыта,
начальніцкі прабіты трон.
І дыхае атрутнай Зонай
цэковец, дзядзька парасонны...
Па-рознаму жыццё пражыта,
але адзін над імі звон.
Адна інструкцыя — на скон.

Ніна ЗАГОРСКАЯ

* * *

Глухая ноч,
І выстылы перон.
Глухая ноч.
Гукнуў гудок спрасоння.
Куды ён, поезд долі,
Адышоў!!
Глухая ноч —
Прысуд! Праклён! Пагоня!!
Па стыках рэек гаварkіх —
Вагоны-коні...
Звіняць-пастукваюць
Падковы-колы,
Ці перагукваюцца лёсы
І вякі!

* * *

Сабою вынішчыла ўсё
Сляпая бліскавіца.
Быў хлеб і кветкі.
Ўсё было.
Цяпер — пустэча,
Шэры пыл курыцца...
Але я маю лапічак зямлі,
Каб зноў праз час тут кветкі
расцвілі,
Каб саўладаць з маланкаю
і громам
У свеце дарагім і невядомым.

АДВЕЧНЫЯ ПЕСНІ

НАТАТКІ ПРА СІБІРСКУЮ ФАЛЬКЛОРНУЮ ЭКСПЕДЫЦЫЮ ПА СЛЯДАХ БЕЛАРУСКІХ ПЕРАСЯЛЕНЦАЎ

«Дзень добры, мае родныя, дзень добры, мае далёкія! Вітаю вас, качачка ды качар, якія прыляцелі на нашу далёкую Поўнач, у Сібір, і перадалі мне шмат радасці з роднага Моталя, ад нашых крэўных. Пажылі і паляцелі ў свой квітнеючы край, пазнаўшы сібірскае жыццё. Гэта асаблівыя нашы пакуты 1909 года — тайга, непралазныя лясы». Чытаю радкі ліста, а перад вачыма зноў і зноў паўстаюць прасторы Сібіры, якія сталі блізкімі, людзі, якіх мы шукалі як даўно страчаных сваякоў. І яшчэ — сібірскі лад пісьма і беларускі сум, да болю вострая памяць пра сваё Палессе. Экспедыцыя раскрыла старонкі жыцця людзей, якія 80 гадоў назад пакінулі палескую вёску Моталь і аселі на новым месцы—у Сібіры, у вёсцы Караленка Омскай вобласці.

Што ж прымусіла гэтых людзей адарвацца ад родных мясцін і кінуцца ў незнаёмае? Няпроста жылося ім у тыя часы ў роднай вёсцы. Беззямелле, прыгнёт памешчыкаў. А жаданне працаваць, калі рукі твае, моцныя і клапатлівыя, цягнуцца да зямлі-маці, — надзвычайнае. Здаецца, усё б зрабіў, не дазволіў бы пакутаваць сям'і, родным. А скарыцца, ісці працаваць на пана ў суседнюю вёску мотальцы не жадалі. «Памятаю, я маленькая была, — расказвае Кацярына Васільеўна Цускман [illegible]звочае прозвішча Стасе[illegible], — у дзевятым годзе мне было пяць. Наўкол Моталя, дзе мы з бацькамі жылі, былі памешчыкі. Пайсці з сваёй вёскі значыла трапіць да іх. Дый куды было ісці: зямлі мала, адно толькі вузпалоскі. А ў тыя часы [illegible]кыкі часта ездзілі ў заробкі ў розныя месцы. Сказалі, што хораша і прасторна ў Сібіры. Вось прывезлі нас бацькі туды. Ой-ёй! Тайга навокал! Пакарчавалі дрэвы, пабудаваліся, нарабілі малатарняў ды і сталі жыць».

Прыехаўшы ў сібірскую вёску, знаёмішся з людзьмі. Яны глядзяць на цябе, спазнаюць, прывыкаюць і ўжо толькі пасля гэтага давяраюць.

Фотаздымак Івана Сяргеевіча Міховіча паказалі ягоныя сваякі ў Моталі. З якім гонарам і любоўю сказала пра яго ўнучка: «А вось гэта наш дзед Іван!» На фотаздымку сярод сваякоў сівавалосы, у чорнай касаваротцы сталага веку мужчына.

І вось першая сустрэча ў Караленцы. Прыйшлі пад вечар. Дзверы адчыніла прывабная жанчына, апранутая акуратна і нават фасоніста. Як аказалася, жонка Івана Сяргеевіча, якую гаспадар з вялікай павагай называў Таццянай Сцяпанаўнай. Я паведаміла, што прывезла прывітанне з Моталя. І з першай жа хвіліны сустрэчы і для нас зрабіўся бясконца родным чалавекам дзед Іван. Просты ў гутарцы, ён расказаў шмат важнага і істотнага пра жыццё караленцаў з Моталя.

Як даўно гэта было... Тысячы сямей з розных куткоў Расіі перасяляліся ў тыя гады на сібірскую зямлю. «Лебедзь ляціць на Поўнач, — пачынае апавядаць Іван Сяргеевіч. — Так нашыя дзяды казалі. У Беларусі ў той час было шмат хутароў, на іх ішлі жыць многія. Але ў нашым Моталі зямлі купіць не было дзе. Паслалі нашы бацькі хадакоў у Сібір. Мой дзядзька, Каленік Міховіч, таксама быў з хадакамі. Прыехалі паглядзець: калі вадой не залівае — значыць, жыць можна. На месцы вёскі тады быў урман —гэта пасібірску значыць лес. І называлася гэтая мясціна Залаты Яр. Паводле паданняў, тут у дзікай гусі знайшлі залацінку. Месца спадабалася, зямлі шмат, прывольна. «Слухай, Васіль! Ды колькі зямлі, колькі лесу!»—радаваліся хадакі. А лес тады сапраўды ў неба глядзеў, гадоў пяцьсот таму лесу было! Вось мы і прыехалі.

Зямлі далі гаспадарам па 36 гектараў. Нарабілі спачатку буданоў замест хат, пасля — хацінак. Будаваліся да 1913 года. Я сваю хату ў 1926 годзе паставіў. Карчаваць дрэвы было цяжка. Сем'і нашы жылі пакуль за Уем, так рэчка наша называецца. Чаму? Мясцовыя дзяды казалі, што Ярмак гнаў татараў, і калі тыя дабеглі да рэчкі і кінуліся ў ваду (а яна была вельмі халодная), дык крыкнулі: «Уй!», што па-нашаму «Вой!» значыць.

У 30-я гады быў створаны калгас. Назвалі яго «Беларос», першым старшынёй стаў мой родны брат Міховіч Рыгор. Брыгадзірамі прызначылі мяне і Барнюка Рыгора. У калгасе зажылі па-новаму. Набылі сем кароў і стварылі ферму. Першай даяркай, як памятаю, была Кацярына Чыж, таксама з Беларусі, толькі з іншага раёна, Бярозаўскага. Калгас мацнеў. Завялі авечак, птушак, з'явілася свінаферма. Зажылі някблага, ды вайна многае разбурыла. З пяцідзесяці мужчын дадому не вярнуліся трыццаць тры. Так, час быў няпросты, пакуль мы, беларусы, не абвыкліся на новым месцы. Зімы былі вельмі жорсткія і гады цяжкія».

Ды гэтыя моцныя людзі перамаглі. Разам з асваеннем сібірскай зямлі мацнела ў іх сэрцах і пачуццё новай радзімы, дзе яны працавалі, дапамагаючы адзін аднаму.

І вось цяпер строгія, дыхтоўныя дамы вёскі Караленка гавораць пра тое, што тут жывуць сапраўдныя сібіракі. «Арнамент з елачак, які ўпрыгожвае платы, нібы злучае іх з прыродай: Чалавек і прырода тут — паняцці непарыўныя. Але ж зашчапкі на веснічках — мотальскія!

Восемдзесят гадоў — дастатковы тэрмін, каб пусціць карані на новай радзіме. І разам з тым гэта дастатковы тэрмін, каб адчуць жывую векавую сілу старых каранёў, якія па-ранейшаму звязваюць беларускіх сібіракоў з радзімай продкаў. І ва ўсім — у рабоце, побыце, песні — мы бачылі нашых мотальскіх беларусаў сібіракамі і адначасова нашых караленкаўскіх сібіракоў беларусамі.

Маталянкі здаўна славіліся сваім рукадзеллем. Якія прыгожыя ручнікі можна і сёння адшукаць у куфэрках гэтых майстрых! Сібір запатрабавала новага ўмення — вязаць цёплыя і лёгкія пушыстыя шапачкі. А ў канцы зімы ў кожным доме з'яўляюцца рознакаляровыя тканыя дарожкі, і кожная гаспадыня робіць іх па-свойму. Адна тчэ шэранькія, някідкія, але па-свойму прывабныя. Другая ж такія колеры пусціць, нібы ўсіх павесяліць імі жадае. Зайшла ў хату Веры Віктараўны Чыж і ўбачыла акуратна пасланыя ходнікі.

І няхай гэтая старонка сёння ўжо і не такая чужая, хваляванне людзей пры думцы аб першай, далёкай радзіме застаецца ранейшае — гэткае ж «векавечнае», згодна вызначэнню маталян-сібіракоў, як і «песні свайго краю».

Людміла ТАРНОЎСКАЯ.

ПА ЗВЫЧАЯХ І ЗАКОНАХ ПРОДКАЎ СВАІХ

(АДКРЫТЫ ЛІСТ А. І. САЛЖАНІЦЫНУ)

Ужо ў IX стагоддзі, як бачым, імперскі экспансіянізм грунтаваўся на крывавым прымусе, пра што сведчаць ужытыя летапісцам словы ў апавяданні пра падпарадкаванне драўлян: «пайшоў ваяваць», «прымучыўшы іх». Гэтак была накладзена даніна Алегам і на іншыя ўсходнеславянскія народы, на радзімічаў у 885 годзе, напрыклад, а годам раней ён «перамог севяран і наклаў на іх даніну». Сувязь з Кіевам абмяжоўвалася штогадовай данінай і ўдзелам у некаторых паходах, што, па трапнаму вызначэнню акадэміка Б. Рыбакова, «ні ў якім разе не можа быць вытлумачана як палітычнае панаванне... Наадварот, яна (даніна) прадугледжвае наяўнасць мясцовай улады». Цэнтр не ўмешваўся ва ўнутраныя справы княстваў-даннікаў, не навязваў ім сваёй ідэалогіі, яны, як і раней, жылі «па законах продкаў сваіх». Зразумела, у такіх умовах утварэння «адзінай старажытнарускай народнасці» не было і не магло быць. І так працягвалася цэлае стагоддзе, да 978 года, да Уладзіміра. Больш таго, даннікі ўвесь гэты час не страчвалі надзеі вызваліцца нават ад такой адноснай залежнасці ад Кіеўскай Русі, створанай у 882 годзе шляхам прымусовага аб'яднання былых Славіі і Куявіі, Кіева і Вялікага Ноўгарада.

Пры першай магчымасці, а ёю стала смерць Алега ў 912 годзе, «прымучаныя» княствы цалкам аднавілі свой зняважаны суверэнітэт і на працягу некалькіх пакаленняў жылі сваім самаістым жыццём. Радзімічы, напрыклад, аж 100 гадоў, да 984 года, захоўвалі сваю поўную самастойнасць.

Няўдалая спроба Алега аб'яднаць усходніх славян пад рукой кіеўскага манарха правалілася толькі таму, што існавалі моцныя дэцэнтралізатарскія тэндэнцыі, якія жывіла этнічная свядомасць, або, як піша савецкі гісторык А. Кузняцоў, «непадабенства язычніцкіх вераванняў у плямёнаў разнастайных па мове і гісторыі».

Наступную спробу стварыць цэнтралізаваную дзяржаву зрабіў і, трэба сказаць, больш паспяхова, князь Уладзімір, унук Ігара і сын Святаслава. З першых жа дзён свайго знаходжання на кіеўскім стале ён сутыкнуўся з усеагульным зацятым супраціўленнем. З упартай настойлівасцю бараніліся вяцічы. Толькі ў 981 годзе Уладзіміру ўдалося агнём і мячом падпарадкаваць свабодалюбны народ, але не паспеў ён вярнуцца ў Кіеў, як вяцічы ўзнялі паўстанне. Давялося Уладзіміру ў наступным годзе зноў вясці дружыну ў далёкую вяціцкую зямлю. Але, як сведчаць далейшыя падзеі, вяцічаў можна было сагнуць, але не зламаць. Без нечага праз 150 гадоў на сконе жыцця занатуе Уладзімір Манамах у сваім «Павучэнні»: «А ў Вяціцкую зямлю хадзілі дзве зімы на Хадоту і на сына яго».

Уладзіміру Манамаху ўвесь час даводзілася латаць шматковую Кіеўскую дзяржаву, бы той славуты Трышкаў кафтан. У 1116 годзе ён спустошыў Ршу (Оршу) і Копысь, «узяў на здабычу» Друцк, а жыхароў — у палон, прымусіў пакарыцца Мінск. У 1119 годзе зноў давялося ісці на Мінск, непакорлівага мінскага князя Глеба, сына славутага Усяслава Чарадзея, ён паланіў і вывез у Кіеў, дзе ў гэтым жа годзе яго і замучылі. Спрабаваў Уладзімір Манамах падпарадкаваць Валынскую і іншыя ўсходнеславянскія землі.

Заканчэнне. Пачатак у № 46.

З годнай пераймання самаадданасцю абаранялі свае землі і радзімічы. Толькі пасля крывавай бітвы ў 984 годзе з кіеўскім ваяводам Воўчым Хвастом на рацэ Пішчане, што каля сучаснага Слаўгарада, яны былі «прымучаны» да Кіева. Пасля апісання бітвы летапісец прыводзіць абражлівую для няўдачлівых на гэты раз радзімічаў прымаўку: «Таму і дражняць русі радзімічаў, кажучы: «Пішчанцы ад воўчага хваста ўцякаюць».

Выслоўе больш цікавае сваёй ускоснай інфармацыяй: радзімічы яшчэ ў канцы X стагоддзя выступалі пад сваім старапляменным іменем і з этнонімам «русь» нічога агульнага не мелі, а гэта ў сваю чаргу сведчыць, што барацьба Кіева з радзімічамі вялася не на феадальнай, а на этнічнай аснове.

Памяць пра бітву на Пішчане захоўвалася ў народзе ажно цэлае тысячагоддзе. У XIX стагоддзі М. Кастамараў запісаў песню-вяснянку, у якой фігуруюць рака Пішчана і воўк. Абагулены вобраз радзімічаў увасоблены ў дзявочым карагодзе. Паколькі фальклор фіксаваў значныя па маштабу і вызначальныя па выніку падзеі, можна меркаваць, што на рацэ Пішчане адбылося вялікае пабоішча, якое моцна ўразіла сучаснікаў.

Дзеля імперскіх амбіцый кіеўскія князі не грэбавалі нічым, у тым ліку і мэтанакіраваным фізічным вынішчэннем прадстаўнікоў мясцовых княскіх дынастый, у асобах якіх увасабляўся палітычны і этнічны [illegible]рэнітэт усходнеславянскіх [illegible]даў. Дзеля ўлады ракой лілася сваяцкая кроў. Той жа Уладзімір, напрыклад, забіў роднага брата Яраполка і «пачаў жыць з жонкай брата, грэкіняю, а яна была цяжарная».

Так што, паважаны Аляксандр Ісаевіч, з таго, што «одни и те же князья правили нами», нічога путнага не выцякае, тым больш «адзіная старажытнаруская народнасць». Хіба можа за якое няпоўнае стагоддзе існавання больш-менш цэнтралізаванай Кіеўскай дзяржавы ўтварыцца новая народнасць, маналітная па сваёй этнічнай супольнасці? Ды яшчэ з народаў, якія, як красамоўна сведчаць летапісы, упарта супраціўляліся імперскім памкненням Кіева. Не садзейнічала такому зліццю тэрытарыяльная аддаленасць, бездарожжа, культурная адасобленасць, адсутнасць рэгулярнай сувязі з цэнтрам, прадстаўнікі якога наведвалі падпарадкаваныя княжанні адзін раз у год, у час палюддзя, ды і то не заўсёды.

Барацьба супраць вялікадзяржаўнага аўтарытарызму ўвесь час ішла, як бы мы сказалі сёння, пад нацыянальным сцягам. Кожны народ бараніў свае звычаі, абрады, традыцыі, свой трыб жыцця, сваю незалежнасць, як найвышэйшае выяўленне гістарычнага развіцця этнічнай супольнасці. Ва ўмовах падпарадкавання чужой волі, якой бы яна лагоднай ні была, народ не здатны ў поўным аб'ёме рэалізаваць свой творчы патэнцыял і многае страчвае, а разам з ім усё чалавецтва ў цэлым.

Ніводзін усходнеславянскі народ не выявіў добраахвотнай волі далучыцца да Кіеўскай дзяржавы. Нават пры Яраславе Мудрым (1019—1054 гг.), калі кіеўская метраполія перажывала свой залаты век і знаходзілася ў зеніце свайго найвышэйшага росквіту, не спынялася супраціўленне. Полацкі князь Брачыслаў быў гаспадаром незалежнага княства і не толькі мужна бараніў самастойнасць сваёй зямлі, але і пашыраў яе тэрыторыю: на захадзе заснаваў горад Брачыслаўль, цяперашні Браслаў, на ўсходзе адваяваў у Яраслава ў 1022 годзе гарады Віцебск і Усвят. Незалежнасць Полацкая зямля захоўвала і пры сыне Брачыслава Усяславе Чарадзеі, мужнасць і кемлівасць якога ўслаўлены ў «Слове аб палку Ігаравым». Наогул, Полацк знаходзіўся ў падпарадкаванні так званай імперыі Рурыкавічаў літаральна лічаныя гады. Ды і астатнія беларускія тэрыторыі знаходзіліся ў поўнай палітычнай залежнасці менш, чым стагоддзе, а гэта, як слушна пісаў У. Пічэта, імгненне ў гісторыі беларускага народа. «Беларускія землі, канстатаваў акадэмік, існавалі як самастойныя палітычныя арганізмы». Удакладнім: і да мангольскага нашэсця, і пасля яго. А ўзнікненне народнасці сучасных рускіх адносіцца да больш позняга часу і непасрэдна звязана з працяглым палітычна-эканамічным падпарадкаваннем манголам, калі этнічная кансалідацыя беларусаў і ўкраінцаў ужо завяршылася.

Існуе дзве асноўныя канцэпцыі паходжання беларусаў, украінцаў і рускіх, але чамусьці афіцыйная гістарыяграфія і да рэвалюцыі, і пасля яе культывуе тую, якая зліплена на жывую нітку з супярэчлівых фактаў і адарваных ад гістарычнага працэсу разважанняў, а не тую, якая заканамерна вынікае з летапісных матэрыялаў і падмацавана важкімі, у тым ліку археалагічнымі аргументамі. Тэорыя «адзінай старажытнарускай народнасці» створана штучна і ўзнікла для абгрунтавання ўяўных правоў Маскоўскага княства, а затым Расійскай імперыі на беларускія і ўкраінскія землі. Гэта ідэалагічная шырма, пад покрывам якой праводзілася экспансія і асіміляцыя брацкіх усходнеславянскіх народаў.

Сапраўдныя матывы і мэты палітыкі рускага царызму старанна замоўчваліся, а паслухмяныя гісторыкі, што карміліся з дзяржаўнага стала, неміласэрна фальсіфікуючы мінулае, падводзілі пад яе «навукова-гістарычную» базу. Толькі час ад часу праўда выплывала наверх. Так, напрыклад, чарнасоценны дэпутат М. Маркаў у запале парламенцкай палемікі вяшчаў з трыбуны Дзяржаўнай думы 3-га склікання: «Кожная разумная дзяржава, жадаючы здзейсніць або наблізіцца да свайго ідэалу, павінна ісці па шляху аб'яднання ўсіх падуладных ёй народаў у адзін народ... Дзяржаве неабходна, каб як мага больш падданых думалі аднолькава... калі б нашы мудрыя продкі, збіральнікі зямлі рускай, не дзейнічалі гэтак... не імкнуліся абрусіць усе нярускія народнасці, дык не толькі мы тут не сядзелі, але і наогул Расійскай імперыі не існавала б у наш час». Панам Маркавым мала было свабоднай рускай дзяржавы ў раўнапраўнай садружнасці з брацкімі народамі, ім патрэбна была Расійская імперыя, у якой усе думалі б, гаварылі, жылі аднолькава і не розніліся паміж сабою, бы інкубатарскія кураняты. Прыхільнікі буржуазна - дваранскай ідэалогіі, якіх нічому не навучыла гісторыя, з упартасцю зацыкленых робатаў марна імкнуцца загнаць усходнеславянскія народы ў замшэлыя рамкі новай імперыі, названай Вамі, Аляксандр Ісаевіч, Расійскі Саюз. Ці не лепш было без фігавага лістка — проста Расія? Ці не атрымаецца ў выніку з яго тое, што выйшла з Савецкага Саюза? Рэальнасць такой небяспекі адчула маскоўскі этнограф Г. Старавойтава, калі прапанавала назваць мяркуемы Вамі саюз Славянскім. Усе саюзы, у якіх давялося пабываць за свой век беларусам, у тым ліку і Люблінская унія 1569 года, паварочв[illegible] ў рэшце рэшт стратай суве[illegible]тэту, руйнаваннем нацыянальнай культуры і прымусовай, узведзенай да палітыкі дзяржаўнага ўзроўню, дэнацыяналізацыяй.

Нічога добрага, акрамя спрадвечнай [illegible]лечы і бяспраўя, не п[illegible]сіла імперская палітыка і рускаму народу, іменем якога правячыя колы ўсталёўвалі імперскі ідэал. Менавіта ён спарадзіў і русафобію, і цэнтрабежныя тэндэнцыі. Менавіта пад яго сцягам бязлітасна руйнавалася нацыянальная культура рускага народа.

Выйсце з тупіка толькі адно — поўны дэмантаж імперскай формы праўлення і выкараненне імперскай свядомасці, бо, як слушна прарочыў вялікі філосаф Мікалай Бярдзяеў: «Другое дыханне», якое набыла імперыя ў паслярэвалюцыйны перыяд, магчыма, перасунула тэрмін выканання гістарычнага прысуду, але не адмяніла яго».

Пагадзіцеся, Аляксандр Ісаевіч, што кожны народ, вялікі і малы, мае прыроднае права жыць і развіваць сваю культуру ў межах сваёй суверэннай дзяржавы і ва ўмовах добрасуседскіх, заснаваных на ўзаемапавазе і агульнай эканамічнай выгадзе, з усімі, таксама і абавязкова вольнымі народамі.

Гэта адзіны і аптымальны шлях нашых народаў у лепшую будучыню. Іншага выйсця няма, кожны народ павінен мець права жыць паводле свайго разумення і, як пісаў Нестар, «па звычаях і законах продкаў сваіх».

Станіслаў ЦЯРОХІН,
навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР.

МУЗЕЙ У ГАЙНАЎЦЫ

ПЕРШАЯ ЛАСТАЎКА

На працягу апошніх трох гадоў Беларускае таварыства «Радзіма» плённа супрацоўнічае з Беларускім грамадска-культурным таварыствам (БГКТ) у Беластоку. Гэта супрацоўніцтва датычыць перш за ўсё культурна-асветніцкай дзейнасці. Таварыства аказвае немалую дапамогу беларусам Беласточчыны ў пабудове Беларускага музея ў Гайнаўцы. Месца для гэтага музея выбрана не выпадкова: менавіта тут пражывае значная колькасць беларускага насельніцтва, якое здолела захаваць больш помнікаў беларускай культуры, народнага мастацтва і побыту. Пабудова музея ў Гайнаўцы — гэта не першая спроба стварэння беларусамі, якія жывуць у Польшчы, свайго нацыянальнага музея. Вядома, што ў 1966-1971 гадах у Белавежы існаваў Беларускі этнаграфічны музей, але з-за недахопу сродкаў на яго ўтрыманне быў ліквідаваны, а яго экспанаты перададзены ваяводскаму музею ў Беластоку. Толькі ў 1983 годзе Галоўнае праўленне БГКТ зноў паставіла пытанне перад мясцовымі ўладамі аб выдзяленні адпаведнай пляцоўкі для новага беларускага музея. Неўзабаве пасля гэтага быў створаны грамадскі камітэт, які і па сённяшні дзень узначальвае Кастусь Майсеня. Трэба адзначыць, што гэтыя абавязкі ён выконвае на грамадскіх пачатках, укладваючы ў справу пабудовы музея ўсе свае сілы і душу. Якраз з ім і наладзіла дзелавыя сувязі таварыства «Радзіма». На сабраныя ахвяраванні грамадскіх арганізацый, устаноў, прадпрыемстваў, калгасаў і прыватных асоб таварыства «Радзіма» ўжо купіла і перадало для музея розныя будаўнічыя матэрыялы, абсталяванне і станкі для будучых майстэрняў народных промыслаў пры музеі. Гэтыя захады з нашага боку, а таксама другіх грамадскіх арганізацый рэспублікі дазволілі паскорыць уступленне ў строй аднаго з будынкаў музея ўжо сёлета.

Улічваючы гэтыя абставіны, Беларускі фонд культуры выступіў ініцыятарам правядзення ў Гайнаўцы першай выстаўкі твораў беларускага жывапісу і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Яго падтрымалі Міністэрства культуры БССР, суполка беларускіх мастакоў «Пагоня» і наша таварыства. Асабліва вялікую работу па падрыхтоўцы гэтай выстаўкі выканала загадчыца аддзела помнікаў БФК мастацтвазнаўца Таццяна Гаранская.

І вось наступіў дзень 27 кастрычніка, калі ў Гайнаўскім музеі адбылося ўрачыстае адкрыццё выстаўкі. Сюды прыехала дэлегацыя прадстаўнікоў Беларускага фонду культуры, Міністэрства культуры БССР, суполкі мастакоў «Пагоня» і Беларускага таварыства «Радзіма».

Перад будынкам музея сабраліся мясцовыя жыхары і школьнікі, а таксама госці з Беларусі, Беластока і Варшавы. Адкрываючы выстаўку, старшыня Галоўнага праўлення БГКТ Алесь Баршчэўскі адзначыў, што яна з'яўляецца вялікай падзеяй у культурным жыцці беларусаў Беласточчыны і адыграе станоўчую ролю для завяршэння пабудовы Беларускага музея, які можа стаць культурным асяродкам беларусаў усяго свету. З вялікай цікавасцю першыя наведвальнікі выстаўкі азнаёміліся з творамі вядомых беларускіх мастакоў, графікаў і скульптараў, сучасным дэкаратыўна-прыкладным мастацтвам рэспублікі, экспанатамі народнага мастацтва, сабранымі на Беласточчыне.

У. НАВІЦКІ,
намеснік старшыні Беларускага таварыства «Радзіма».

МУЗЫЧНЫ АЛЬБОМ БАРТКЕВІЧА

Знакаміты спявак Лявон Барткевіч быў запрошаны на сустрэчу беларусаў Паўночнае Амерыкі, якая праходзіла ў горадзе Кліўлендзе (ці, дакладней, у Беларускім цэнтры «Полацак» каля яго) штата Агаё.

Там на адкрыцці палаца Беларускага грамадскага цэнтра спявак выступіў са сваёй новай праграмай «Спявай, дзяўчынка», якая атрымала назву паводле аднайменнай песні Уладзіміра Будніка.

Альбомам, у які ўвайшлі 12 песень фальклорных і творы беларускіх кампазітараў Уладзіміра Будніка, Алега Чыркуна, Генрыха Вагнера, Эдуарда Зарыцкага і Рыгора Пуксты, зацікавілася нью-йоркская фірма «Электранова прадакшнз». Яна запісала і выпусціла кампакт-касеты, якія паспяхова (амаль 50 штук штодзённа) разыходзяцца ў ЗША.

Школа гэтая адносіцца да разраду прэстыжных навучальных устаноў, а значыць, і конкурс пры паступленні сюды традыцыйна высокі, і адбор дзяцей больш жорсткі. Прэстыж сярэдняй спецыяльнай музычнай школы, цяпер ліцэя, пры Белдзяржкансерваторыі ствараюць і выкладчыкі-прафесіяналы найвышэйшага класа, якія часта выступаюць рэфарматарамі вучэбнага працэсу. Аб'ём дакладных навук тут скарацілі, а ў старэйшых класах, калі пачынаецца музычная спецыялізацыя, адмянілі зусім. Акрамя таго, ліцэістаў будуць навучаць сцэнічнаму руху і танцу, ігры на аргане і клавесіне, рамонту і настройцы музычных інструментаў і многаму іншаму. Прычым, кожны педагог распрацоўвае праграму і методыку выкладання свайго прадмета, прымяніўшы менавіта да спецыфікі музычнага ліцэя. А вывучэнне ўсіх дысцыплін у кантэксце розных гістарычных эпох павінна, на думку выкладчыкаў, дапамагчы фарміраванню гарманічна развітой асобы.

НА ЗДЫМКАХ: стыпендыят Усесаюзнага грамадскага дабрачыннага цэнтра мастацтваў «Юныя таленты» другакласнік віяланчэліст [illegible]ля ГІМАЛЕТДЗІНАЎ; лабар камернага аркестра майстар па рамонту струнных інструментаў Георгій ДЗІНІН са сваім вучнем Славай ДЗІНПЕРШТЭЙНАМ у майстэрні ліцэя; да выступлення рыхтуецца фальклорны ансамбль ліцэя «Весялуха».

Фота У. ВІТЧАНКІ.

крынічка

Уладзімір ПАЎЛАЎ

ЖЫВІ, ЗАЙЧЫК

Калі едзеш вечарам або ноччу на машыне, заўсёды здаецца, што слупы і ўказальнікі на абочынах, лес за дарогай прабягаюць хутчэй, чым удзень.

Дарога на возера, куды Сярожа з татам і з дзядзькам Колем на яго машыне едуць начаваць на рыбу, абсаджана тоўстымі дрэвамі. Гэта старыя ліпы, клёны і вязы. Кроны сышліся галінамі ўверсе і ўтварылі жывы тунель. Унізе, у Сярожаў рост, кожнае дрэва падпяразана белым поясам. Так іх пабялілі. На хуткасці белыя падпаяскі зліваюцца ў суцэльную лінію, а дрэвы выдаюць бясконцай сцяной. Асфальт роўны — рэдка калі калыхне. Сноп святла неяк казачна высвечвае тунель пад абсадамі. Уражанне, быццам у космасе ляціць карабель і на ім — ты! Хуткасць узбуджае.

Але дарога — не космас, нагадвае дзядзьку Колю надпіс на шчыце.

Неспадзявана гэту думку пацвердзіў заяц. Ён выскачыў з цемры на святло. Касавокі,відаць, падумаў, што праспаў сонца, і святло фараў здалося яму промнямі сонца. І з бухты-барахты сігануў на дарогу. Амаль пад колы. Скочыў і сеў, нібы хацеў разабрацца ці спытаць: што гэта робіцца, людцы добрыя? Растлумачце мне: навокал ноч, а ў зялёным тунелі сонца свеціць?

Можа, так падумаў заяц, можа, не — хто ведае. Ды і прысеў ён на імгненне. Дзядзька Коля паспеў усё ж на тармазы націснуць. Яны рэзка віскнулі і спалохалі зайца, паддалі ахвоты. Ён ускочыў і паказаў, на што здатны. Прыклаў вушы да спіны і ўключыў самую большую хуткасць. Калі яна, вядома, ёсць у зайца. Толькі белы хвосцік мільгаў.

Зайцаў выклік, хто каго абгоніць навыперадкі, прыняў і дзядзька Коля. Таксама паддаў газу.

Спачатку шарачок намнога адарваўся ад іх. Усё стараўся ўцячы. Дзядзька Коля мяняў бліжняе святло на далёкае і — наадварот. Падсыпаў пад пяткі зайцу яшчэ большага жару. І той са скуры гатоў быў вылузнуцца: імчаў — не азірайся!

Дзядзька Коля пабольшыў хуткасць, і «Жыгулі» паступова пачалі наганяць звярка. Бачна было, што небарака стаміўся. Канешне, колькі можна так бегчы?!

— Хачу злавіць зайчыка,— просіць Сярожа.

Ён падняўся з задняга сядзення і стаў паміж спінамі таты і дзядзькі Колі, якія сядзелі ўперадзе. Пільна ўглядаўся, што робіцца на дарозе. Машына вось-вось павінна была нагнаць зайца. Замарыўся ён, бег ужо не гэтак порстка.

Зменшыў хуткасць і дзядзька Коля.

— А што ты будзеш з ім рабіць?— спытаў ён.

— Карміць буду, даглядаць. У кошык у хлеўчыку пасаджу...

— Не, брат, у няволі зайчык есці не возьме, памрэ,— уступіў у гаворку тата.— І цяпер можа загінуць. Пад бампер або пад колы трапіць. Ды і сэрца доўга не вытрымае такой пагоні. Лепш няхай жыве зайчык.

— А як?— роспачна спытаў Сярожа. Ён бачыў, што яны хутка наедуць на шэранькага.

— Сярожа, ты фокусы любіш?— спытаў дзядзька Коля.

— Люблю,— ціха адказаў хлопчык, не зразумеўшы пытання.

У той жа момант дзядзька Коля пстрыкнуў выключальнікам і на імгненне ўсё патанула ў цемры. А калі фары загарэліся зноў, зайчыка на дарозе не было. Ён паспеў сігануць убок, у поле. Там ён жыў.

Хлопчык уздыхнуў з палёгкай.

Валянціна КОЎТУН

ЧУБАТЫ ЎДОД

Даўнім часам на Палессі
Жыў руды удод у лесе.
Неяк ранічкай ішоў
І пад елкай чуб знайшоў.
Наляцела птушак хмара
І крычаць, як на пажары,—
Хоць ты плач, не суняць:
Кожны хоча чуб забраць.
Села сойка на дуб:
— Аддавай мне чуб!
Дзюбай б'е аб дрэва
дзяцел:
— Лепш аддай яго мне,
браце...
А зязюля на суку:
— Гэты чубік мой!
Ку-ку...
Хто ляціць, той крычыць:
— Мне без чуба не
пражыць!

Хоць злаваў лясны народ,
Не спалохаўся ўдод.
І з тае пары ва ўдода
Чуб-чубаценькая мода!

ЖАЛУДОВАЯ СТАЛОЎКА

Да імшарын цёплых звык,
Рые там карэнне дзік,
Корміць імі парасятак
У піжамах паласатых.

Зелянее дуб каронай,
Жалудоў там смачных поўна,
Ды шкада, што завысока
Жалудовая сталоўка.

Як зарохкаў дзік тады —
Пасыпаліся жалуды!

Яўген РАДКЕВІЧ

СТАСІК

Стасік жыве ў вялікім горадзе. Ён ужо ўмее званіць па тэлефоне. Круціць тэлефонны дыск, ставячы палец у розныя дзірачкі. Па лічбах, якія запомніў, набірае патрэбны нумар.

У трубцы чуюцца доўгія гудкі, а затым дзедаў голас. Стасік крычыць:

— Ало! Дзед, адгадай, хто табе звоніць...

— Хто ж яшчэ можа гэтак крычаць па тэлефоне? Вядома, мой унук Стасік.

— А ты ведаеш, хто набраў мне нумар?

— Мама, пэўна, ці тата.

— Не, я сам. Мама паказала, а я запомніў і сам набраў.

— Малайчына, Стасік,— хваліць дзед.— Ты ў мяне зусім ужо дарослы.

— Дзед, а ты не забыўся, што мне хутка пяць гадоў?

— Помню, унучак, помню пра твой дзень нараджэння. Я прывязу табе падарунак.

— Добра,— кажа Стасік і просіць:— Дзед, падары мне на дзень нараджэння ракету. Толькі сапраўдную.

— А навошта яна табе — сапраўдная?

— Палячу на ёй высока-высока. Да самага сонца. Прымацую сонца да неба, каб яно не ўцякала адтуль ніколі, каб у нас заўсёды быў дзень.

— Вось як!— дзівіцца дзед і разважае:— Але ж сонца ходзіць па ўсёй зямлі і ўсім дае святло. Калі ў нас будзе ўвесь час дзень, то ў некага — увесь час ноч. Значыць, ты іншых людзей хочаш пакінуць без сонца?

— Не, я гэтага не хачу. А ці можна зрабіць так, каб ва ўсіх быў светлы дзень без ночы?

— Нельга, унучак...

— Ну, тады мне не трэба ракеты. Ведаеш, дзед,— вырашае Стасік,— падары мне лепш веласіпед. Мы сядзем на яго з табой і паедзем у тваю вёску. Добра?

— Добра,— пагаджаецца дзед.

Стасік кладзе трубку і думае, каму яшчэ пазваніць.

ГУЛЬНІ

Два хлопчыкі ўсаджваюцца на лаўку адзін да аднаго тварам. Трэці забірае ў іх шапкі, выходзіць да печы. Потым вяртаецца і адзявае гульцам шапкі. Тыя ж, што сядзяць на лаўцы, «вяслуюць» і прыгаворваюць: «Едзем мы на лодцы. Будзем умывацца. Шапкамі мяняцца. Шапкамі ўцірацьца».

Яны мяняюцца шапкамі і выціраюць імі твар. А як вытруцца — усе смяюцца, бо адзін сядзіць ужо з чорным тварам (а то і абодва). Той, хто хадзіў да печы з шапкамі, выпэцкаў іх там сажай.

ЗАГАДКІ

Вушка ёсць, а нікога не слухае.

(Голка)

Калі цяпло, яна бяжыць,
Калі мароз, яна стаіць.

(Рэчка)

Аранжавы мячык,
Ды ён не скача,
Ачысціш толькі —
Раздзеліш на долькі.

(Апельсін)

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63854. Зак. № 1513